

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.,

ΑΘΗΝΑΙ

ΜΑΪΟΣ 1942

ΔΡΙΘ. 30.

Η ΛΑΣΠΗ

Οι περί τῶν λόγων λόγοι δὲν ἔχουν τέλος. Καὶ αὐτὸ εἰς μίαν ἐποχὴν, ἡ ὁποία πρέπει διὰ κάθε ἄνθρωπον νὰ εἶναι ἐποχὴ ἔργων. Τῶν ἔργων, πού τὰ ἐμπνέει ἡ θυσία τοῦ ατόμου, χάριν τοῦ συνόλου. Πού τὰ ἐμπνέει ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία καθιστᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον—κάθε ἄνθρωπον—ἐπιτακτικὴν τὴν ἀνάγκην τῆς εὐποιίας καὶ παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον—κάθε ἄνθρωπον, πλούσιον καὶ πένητα—τὴν δυνατότητα τῆς εὐποιίας.

Ἄλλὰ, βλέπετε, ὑπάρχουν καὶ τὰ λόγια. Καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ λόγοι. Καὶ ὑπάρχουν καὶ αἱ ἀξιώσεις τῶν λόγιων, ὅτι αὐτοὶ κυβερνοῦν πνευματικῶς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ μάλιστα τὸν περιφρημον ἐξελιγμένον ἄνθρωπον. Καὶ αὐτοί, οἱ λόγοι, οἱ πνευματικοὶ καθοδηγηταί, οἱ ταγοί, αὐτοὶ ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὸν κοσμάκη, ἀπὸ τὸν ἄπλοῦν λαὸν τῆς βιοπάλης, πού ξέρεи νὰ δουλεύῃ, ἀλλὰ δὲν ξέρεи τί ἐστὶ σονέττο, ὡς οἱ διδάσκαλοι του. Ἀπὸ τὸ στόμα τους, ἀπὸ τὴν πέννα τους περιμένουν οἱ πολλοὶ δύναμιν διὰ τὴν ζωὴν μὲ τὰς καθημερινὰς δυσχερείας τῆς—καὶ ποιά ἐποχὴ δὲν ἔχει τὰς δυσχερείας τῆς;

Καὶ τί ἀκούουν, καὶ τί διαβάζουν, οἱ ἄνθρωποι πού ζητοῦν ἀπὸ τοὺς λόγιους μὰς κατὶ τι τὸ ἀνώτερον;

*

Βέβαια, αἱ τεχνικαὶ ἐκδοτικαὶ συνθήκαι ἔχουν ἐπιβάλλει τώρα περιορισμοὺς εἰς τὸ ἔντυπον κατ' ἀνάγκην, καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὑπάρχουν οἱ περιορισμοὶ αὐτοί.

Ἄλλὰ δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἔχει σταματήσει ἡ ἐκδοτικὴ κίνησις. Ἐφημερίδες ἐκδίδονται, καὶ ἄρθρα, χρονογραφήματα, μελέται μὲ πνευματικώτερας ἀξιώσεις ἔξω ἀπὸ τὴν παρακολούθησιν τῆς καθημερινῆς ἐπικαιρότητος δημοσιεύονται. Καὶ περιοδικὰ ὑπάρχουν. Καὶ βιβλία νέα βλέπουν τὸ φῶς. Τεχνικὴν λοιπὸν εὐκαιρίαν διὰ νὰ δείξουν τὴν πνευματικὴν τῶν δύναμιν οἱ λόγοί μας ἔχουν. Μειωμένην, βέβαια, ἂν τὴν συγκρίνωμεν πρὸς τὰς ἐκδοτικὰς εὐκαιρίας πρὸ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ πάντως ἀρκετὴν δι' ὅ,τι χρειάζεται.

Καὶ τί χρῆσις γίνεται τῆς εὐκαιρίας αὐτῆς;

Ἄλλὰ ρίψατε ἓνα βλέμμα εἰς μερικὰ ἀπὸ τὰ τελευταῖα, σχετικῶς, προϊόντα τῶν λογοτεχνῶν, τῶν λόγιων μας γενικῶς.

Ἴδου μερικοί, οἱ ὁποῖοι αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἐδιᾶλεξαν διὰ νὰ σερβίρουν καθημερινῶς ἓνα σεξοκατακλυσμὸν ὁ ὁποῖος, ἂν μὴ τι ἄλλο, εἶναι τρομερὰ ἄκαιρος καὶ ἀντιφυσιολογικός. Εἰς ὅλον τὸν κόσμον περνοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἡμέρας περισυλλογῆς, μαζέματος, ἐξάρσεως πάνω ἀπὸ τὸν αἰσθησιασμὸν τὸν προπολεμικόν. Ἡμπορεῖ ἡ ἔξαρσις αὐτὴ νὰ μὴ εἶναι πάντοτε ἀξία βραβεύσεως, διότι προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ τὰ πράγματα παρὰ ἀπὸ ψυχικὴν ἀνάτασιν. ἴσως. Εἶναι ὅμως γεγονός, κοινωνικόν, βιολογικόν, ψυχολογικόν ἀναμφισβήτητον γεγονός. Μεσάνυχτα, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, μερικοὶ λόγοί μας. Κάθε μέρα, ἐνῶ αἰσθάνεσθε νὰ μεταδίδεται εἰς ὅλον σας τὸ εἶναι ὁ παλμὸς τοῦ γιγαντιαίου καθολικοῦ ἀγῶνος, πού

δονεῖ τὸν πλανήτην μας, εἴσθε ὑποχρεωμένοι νὰ βλέπετε καὶ τὰ διάφορα σερβιρίσματα τοῦ ἀκαιροτέρου, τουλάχιστον, αἰσθησιακοῦ ὕλισμοῦ.

Καὶ ὅταν αὐτὸ δὲν γίνεται, ἔχομεν ἄλλα ἔξ Ἰσου ἐπαγωγὰ, ἐπίκαιρα, ἐνισχυτικά! Ἔχομεν τὴν ἄρνησιν. Ἔχομεν τὸν ἄλλον, ἐπιμένοντα νὰ ἐμβάλῃ ἀμφιβολίαν διὰ πᾶν ὅ,τι σεβόμεθα ἡμεῖς οἱ συνάνθρωποι του. Τὸν ἄλλον ποῦ κάνει πνεῦμα (καὶ τί πνεῦμα!) μὲ ἱερὰς ἐννοίας, μὲ ἱερὰ λόγια. Δυστυχῶς δὲ καὶ οἱ σοβαρώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους περιμένει κανεὶς κᾶτι παραπάνω, τέλος πάντων, δὲν ἔχουν πάντοτε συναίσθησιν τοῦ χρέους των πρὸς τὸ σύνολον. Γράφουν, ἐνίοτε, καὶ αὐτοί, κυριολεκτικῶς ὅ,τι τοὺς καπνίσῃ. Ὁ ἕνας ἐπιμένει ὅτι ὁ Σολωμὸς ἔπασχε-περίπου-θρησκευτικὸν παραλήρημα. Ὁ ἄλλος, ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης ἦταν ἄνθρωπος ποῦ μόνον οἱ νεκροὶ ἀψυχοὶ τύποι τὸν ἐνέπνεον. Τρίτος, τώρα εὐρῆκε νὰ μᾶς ὑποστηρίξῃ, ὅτι τὸ Βυζάντιον, λέει, δὲν εἶχε πολιτισμόν, διότι, λέει, δὲν εἶχε ποιητὴν!

Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς τοὺς λογίους μας, στρατιώτας πραγματικούς τοῦ πνεύματος, καὶ προσφέροντας—μὰ τίποτε ἄλλο, ἔστω, ἀπὸ τὴν συμβολὴν των εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν κοινωνικὴν ἀλληλεγγύην. Ἐμπνέοντας εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ σύνολον, ἀγάπην, ἢ ὁποῖα, εἰς τὸ τέλος, εἶναι ἢ ὑγιεινότερα μορφή τοῦ καλῶς νοουμένου ἐγωῖσμοῦ. Νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὅτι οἱ λόγοι μας θὰ ἠμποροῦσαν κᾶτι νὰ κάνουν διὰ νὰ λιγοστεύσῃ κᾶπως ἢ ἀπονία τοῦ ἔχοντος ἔναντι τοῦ ἀδελφοῦ του, ἢ σκληρότης, ἢ βλακώδης, ἄλλως τε, σκληρότης, ἐ-

κείνον ὁ ὁποῖος ἔτυχε αὐτὴν τὴν στιγμήν νὰ θησαυρίζῃ. Διὰ νὰ παύσῃ τὸ αἶσχος τοῦ μαυραγοριτισμοῦ ἐκ μέρους τῶν παραγωγῶν, αἶσχος ποῦ θὰ τοὺς βαρύνῃ, καὶ πρακτικῶς ἀκόμη, αὐτοὺς τοὺς ἰδίους. Διὰ νὰ λάβῃ ἡ κοινωνικὴ ἀλληλοδοήθεια τὰς διαστάσεις καὶ τὴν ἔντασιν ποῦ ἐπιβάλλουν αἱ περιστάσεις.

*

Βεβαίως αἱ ἀρμόδια ὑπηρεσίαι κáμνον ἐν προκειμένῳ ὅ,τι ἠμποροῦν. Ἄλλὰ, τί τὰ θέλετε, ἐδῶ χρειάζεται καὶ πνευματικὴ προσπάθεια. Ἐδῶ εἶναι καὶ ἡ ἀρμοδιότης τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον θὰ μπῆ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν, ἐκεῖ ὅπου μόνον τὸ πνεῦμα ἔχει εἴσοδον. Δὲν χρειάζεται ἀπλῶς νὰ ὑπακούωμεν εἰς ἐπικλήσεις τῶν ἀρμοδίων. Αὐτὰ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι μόνον δι' ὀλίγους, ἀνεπιδέκτους πνευματικῆς καθοδηγήσεως. Τὸ σύνολον ὅμως, αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἀνωτερότητος, τῆς ἀγάτης, τῆς αὐτοθυσίας, τῆς θυσίας τοῦ τομαρισμοῦ πρὸ παντός. Καὶ διὰ τὴν πνοὴν αὐτὴν ἀρμόδια εἶναι μέτρα πνευματικά, ἔργον πνευματικῆς καθοδηγήσεως, ἐμπνεύσεως, ἐλέγχου, τονώσεως, ἐνισχύσεως.

—Καὶ δὲν γίνεται, λοιπὸν τοιαύτη ἐργασία;

—Ἄλλὰ ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι τὸ λυπηρότερον. Ὅτι πνευματικὴ ἐργασία γίνεται, καὶ ὁ λαὸς ἡμέρα τῆς ἡμέρας τὸ αἰσθάνεται. Ἄλλὰ οἱ «λόγιοι» μας—δηλαδὴ μὰ μεγάλῃ μερὶς των—τὴν ἀγνοοῦν τὴν ἐργασίαν αὐτὴν καὶ προτιμοῦν νὰ ἀσχολοῦνται ἀνενόχλητοι μὲ τὸ ἀνατάραγμα τῆς πνευματικῆς λάσπης!

τὸ θεῖο τῆς ζωῆς

ΑΧΘΟΦΟΡΟΙ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Τὸ συσσίτιο—ἔργο μιᾶς χριστιανικῆς οργανώσεως—εἶχε πολλοὺς συνεργάτες. Φοιτηταί, ἐπιστήμονες, κυρίες, δεσποινίδες βρίσκουν τὸν τρόπο νὰ διοχετεύσουν τὴν ἐθελοντικὴ καὶ προθύμη συμβολὴ τους στὸ καζάνι ποὺ θερμαίνει τὶς ἐλπίδες τόσων οἰκογενειῶν. Μὰ σήμερα δὲν θ' ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτούς. Ἐνας καινούργιος καὶ ἀτρόβηλος, μὰ ὄχι γι' αὐτὸ λιγώτερο συμπάθης συνεργάτης, προσετέθη ἀπροσδόκητα. Καὶ ἡ δημοσιότης τοῦ ἀνήκει.

Δύσκολη βέβαια δουλειὰ ἡ μεταφορὰ τῶν τροφίμων τοῦ συσσιτίου. Μὰ δυσκολώτερη ἀκόμη ἡ ἐκλογὴ μεταφορῶς ἀπὸ τὴν λεγεῶνα τῶν καραγωγέων ἐνὸς σταθμοῦ. Νὰ προχωρήσω ἀκόμη; Νὰ πῶ πὼς γίνεται ἀκόμη πρὸ δύσκολη ἐπειδὴ πρόκειται νὰ τὴν φέρῃ εἰς πέρας ἕνας μικρόσωμος ὑποψήφιος «ἀλιεὺς ψυχῶν» ἕνας νεαρὸς φοιτητῆς—θὰ ἐπιτρέψουν οἱ σοῦπερ-μοντέροι ἀναγνώσταί μας νὰ συμπληρώσω;—ἕνας φοιτητῆς τῆς θεολογίας, ποὺ ἐργάζεται ἐθελοντικῶς στὸ συσσίτιο;

Ἐνα κοπάδι κακοντημένων—σαρκάκια ἀρλεκίνου, ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν μπαλωμάτων, τραγιάσκες ἀεροδυναμικῆς, γένεια ὀκταήμερα, μάτια κόκκινα καὶ νυσταλέα, μὲ κρωγμοὺς ζούγγλας, ἀπογειοῦνται ἀπὸ τετράτροχα, σοῦστες καὶ καρροστάκια τοῦ σταθμοῦ γιὰ νὰ ἐπιπέσουν στὸν νεαρὸ παραλήπτη τῶν τροφίμων τοῦ συσσιτίου καὶ νὰ πάρουν τὸ ἀγῶγι....

Τὸν βαφτίζουν ἀμέσως... προϊστάμενο.
—Κύριε προϊστάμενε!... ἔχομε τίποτα;
—Ἐδῶ κύριε προϊστάμενε.
—Ἐμένα κύριε προϊστάμενε....

Ὁ «προϊστάμενος» ἔχει βουλιάζει στὸ ἀνθρώπινο αὐτὸ κῆμα.

—Γιὰ σταθίτε βρε παιδιά!

Ξαφνικά—τῶν ἀγρίων ἀγριώτερος—κα-

ταφθάνει ἄλλος καρραγωγέος, παραμερίζει τοὺς ἄλλους ὅπως ἡ βάρκα τὰ νερὰ καὶ μὲ φωνὴ μπάσσου:

—Στάσου κύρ-προϊστάμενε, ἄφησε τὸν κόσμο νὰ σαμπουνή... βάλε βίαι στὴν κουβέντα μου: ἔχομε τίποτις;

Οἱ ἄλλοι σιωποῦν, δὲν τολμοῦν νὰ παρέμβουν καὶ τὰ ἐπιχειρήματα γιὰ τὴν προτίμησι ἀκολουθοῦν σὰν καταρράκτης.

—Ἐγὼ σοῦστα πολὺ ἐν τάξει, ἄλογο ποὺ κόβει διάνες... ὅλα τὰ πάντα στὴ διάθεσί σου.

Ὁ προϊστάμενος, τὸν σταματᾷ.

—Πόσα θέλεις, θὰ πάμε ἐκεῖ κ' ἐκεῖ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς συζητήσεως ἀκολουθεῖ σιγὴ. Ποῦ διακόπτεται ἀπὸ ἕνα τρομακτικὸ ποσὸν γιὰ τὴν μεταφορὰ.

—Τέσσερες χιλιάδες!...

Ὁ κ. «προϊστάμενος» ἄλλαξε τὴν κουβέντα.

—Ξέρεις γιὰ ποῦ πᾶνε αὐτά;

—Γιὰ μαύρηρη! μιὰ φωνὴ βραχνή, ραγισμένη, ξεσκολισμένη στὸ πεζοδρόμιο πετάγεται ἀπὸ τὸ ἀκροατήριον.

—Ὅχι λοιπὸν φίλε μου, ἀπαντᾷ μὲ ἀταραξία ὁ νέος. Πᾶνε στὴ φτωχολογιά....

Κυττάζει κατὰμματα τὰ ἀγρίμια ποὺ τὸν τριγυρίζουν καὶ μέσα του ξυπνᾷ ὁ κήρυκας.

...Ἐπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ ἐργάζονται γι' αὐτὴν, συνεχίζει.

Καὶ πρόλει νὰ βοηθήσης καὶ σύ, γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ.

Ἡ ἐλίθεισις ἦταν ἀτόμη.

Ἐκεῖνος ἔρριξε πίσω τὴν τραγιάσκα ἀπὸ ἀμχανία. Οἱ ἄλλοι σπρώχνονται περίεργοι ν' ἀκούσουν.

—Καὶ δὲ μοῦ λὲς ἀφεντικό, βρίσκονται σήμερις ἄνθρωποι, νὰ σκέφτονται ἔτσι; Τί μᾶς συζητᾷς τώρα... Ποῦ ζῆς ἐσύ; Τὸ ἀκροατήριον συμφωνοῦσε.

Ὁ νέος πῆρε τὴ γλώσσα τοῦ συνομιλητῆ του:

—Γιὰ στάσου φίλε μου, φαίνεται πὼς ἔχει κάτσει σκόνη στὸ μυαλό σου, ὄχι μόνο στὰ... γένεια σου.

Τὸ ἀκροατήριον γέλασε δυνατὰ.

—Δὲν ξέρεις τί γίνεται ἔξω στὸν κόσμο, δὲν βλέπεις τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν φτωχολογιά, τόση ἐργασία, συσσίτια....

—Βγαίνει μίτζα κὺρ-προϊστάμενε... δὲ δουλεύει σήμερα κανεὶς τζάμπα. Γιὰ τὴν ἔρημ τὴν κοιλιά δουλεύει ὁ κόσμος, γιὰ τὸ συμφέρον, γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ καθένας!

Καὶ οἱ τραγιάσκες, τὰ μπαλωμένα σακκάκια, τ' ἀξύριστα πρόσωπα ἐπιδοκιμᾶζουν τὸν τελευταῖο ὁμιλητῆ.

—Δὲν ἀρνιέμαι, ἀπήντησε μὲ φλογερὸ βλέμμα ὁ συνομιλητῆς του, δὲν ἀρνιέμαι πὼς ὑπάρχει καὶ τέτοιος κόσμος, μὰ ἂν μέσα σὲ τέτοιο κατρακύλισμα εἶναι καὶ μερικοὶ πού θέλουν νὰ ξεφύγουν ἀπ' αὐτὸν τὸν μαῦρο κόσμο, νὰ θυσιάσουν λίγο ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους;

Ὁ καρραγωγέας ἔξυσε πάλι τὸ κεφάλι του σπρώχνοντας πίσω τὴν τραγιάσκα σκεπτικός.

—Μπᾶ, ὄχι... κανεὶς. Καὶ γιατί; εἶπε ὕστερα.

—Γιατί; Γιατί ἔχουν τὴν πίστι μέσα τους, μπορεῖς νὰ τὸ καταλάβῃς αὐτό; Φώναξε ὁ νεαρὸς φοιτητῆς καὶ τὰ μάτια του πετοῦν σπίθες. Ἔλα, πάρε τὸ ἀμάξι σου καὶ θὰ σοῦ δώσω ὅσα θές.

Καθὼς ὀδηγεῖ ἀπ' τὰ γκέμια τὸ ἄλογο του ὁ καρραγωγέας οἶχνει περιέργως ματιές κάτω ἀπ' τὰ πυκνὰ φρύδια του στὸ παιδί αὐτὸ πὺν βαδίζει πλάι του. Περιέργα λόγια τοῦ ἔχει πῆ...

Ἐφθασαν στὸ συσσίτιο.

Μόλις τοὺς εἶδαν πετάχτηκαν ἀπὸ τὶς αἰθούσες τοῦ κτιρίου μερικά καλοντυμένα παιδιά—φοιτητᾶ φαινόνται κι' αὐτοί—καὶ βοηθοῦν πρόσχαρα στὸ ξεφόρτωμα.

Ὁ καρραγωγέας βλέπει μὲ ἔκπληξι τοὺς καλοντυμένους αὐτοὺς «κνύριους» νὰ μὴ νοιάζονται καὶ τόσο μὴ τσαλακωθοῦν.

Τὸ ἀμάξι ἔχει ἀδειάσει τώρα καὶ ὁ καρραγωγέας μπαίνει μέσα γιὰ νὰ πληρωθῆ.

Κοντοστέκεται ὁμως καὶ σκύβει στ' αὐτὸ τοῦ συνοδοῦ του.

—Δὲ μοῦ λές.. σὲ περικαλῶ—δείχνει τοὺς φοιτητᾶς—ἀχθοφόροι εἶναι αὐτοὶ ἀφεντικό;

—Ναί! ἀχθοφόροι τῆς ἀγάπης. Εἶναι ἐκεῖνοι πὺν λέγαμε στὸ σταθμό... Ὁ ἕνας—δείχνει μὲ τρόπο—πτυχιούχος τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ ἄλλος φοιτητῆς τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς, ὁ τρίτος τῆς Νομικῆς.

—Καὶ αὐτός; ρωτᾶει μὲ ἐνδιαφέρο γιὰ ἕνα νέο πὺν συνοδεύει τὸ καρροτσάκι μὲ τὸ συσσίτιο πὺν ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν ἔστια.

—Αὐτὸς εἶναι φιλόλογος... καθηγητῆς.

Ἔλα τώρα νὰ πληρωθῆς...

Σκουτίζει ὁ καρραγωγέας καλὰ καλὰ τὶς ἀρβύλες του. Αἰσθάνεται κάποια ἀμυγχανία ὁ τραχὺς αὐτὸς ἄνθρωπος μπαίνοντας στὴν εἰρηνικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς Ἐστίας αὐτῆς πὺν τὴν στολίζουν στὸν τοῖχο εἰκόνες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ.

*

—Μπάρμπα-Κώστα, φωνάζει ὁ νέος στὸν μάγειρο τῆς Ἐστίας, φέρνεις μιὰ κουταλιά ἀπ' τὸ πιτό σου νὰ δοκιμάσῃ ἕνας ἐπισκέπτης;

Γιὰ τὴν καλωσύνη ὁμως τοῦ μπάρμπα-Κώστα ἡ μιὰ κουταλιά ἔγινε μοίρασμα τοῦ πιάτου του μὲ τὸν ἐπισκέπτη.

Καὶ ὁ καρραγωγέας πεινασμένος καθὼς ἦταν δὲν ἔφερε ἀντίρρηση.

—Τέτοιο φαί!... ψιθυρίζει μονολογώντας.

Ἦστερα κυττᾶει γύρω του στενοχωρημένος... Βρίσκεται σὲ ἀμυγχανία. Ξεκουμπώνει τὸ ἀμπέχονό του καὶ βγάζει τὸ λιγδαμένο τεφτέρι πὺν φύλαγε τὰ λεφτά του καὶ τὰ μετράει. Χωρίζει τὰ μισὰ καὶ τὰ προτείνει στὸ νέο...

—Πάρε ἐδῶ, ἀφεντικό...

—Τί εἶναι αὐτά;

—Ἀπὸ τὰ λεφτά σου εἶναι, κύριε. Δὲ θέλω πληρωμὴ. Μόνο γιὰ τὸ σανὸ θέλω πὺν θὰ φάῃ τὸ ἄλογο. Ἄν δὲν ἔβλεπα, ἀφεντικό, δὲν θὰ πίστευα αὐτὰ πὺν ἔλεγες στὸ σταθμό!

—Ἀδύνατον... κράτησέ τα αὐτά, εἶναι δικὰ σου.

Ἐκεῖνος ἐπιμένει.

—Πάρτα, ἀφεντικό, ἀπὸ μέρους μου γιὰ νὰ βοηθήσω κι' ἐγὼ τὴ φτωχολογιά... Εἶμαι φτωχὸς καὶ πονᾶω, κύριε...

Καὶ κάτω ἀπὸ τὰ ἀταχτα φρύδια, στὰ κόκκινα μάτια του γυάλισε ἕνα δάκρυ ἀπροσδόκητη εἰσφορὰ ἐνὸς ἄξεστου καρραγωγέα.

Ἀπὸ τὶς πολυτιμότερες ὁμως γιὰ τὸ ἔργο ἐκεῖνο.

τη: «Στὸν κόσμο τὸ δικό σου, κόσμος τὸ κάθε πλάσμα».

Ἄλλο συντελεστικὸ τῆς ἀξίας τῶν Πασχαλινῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη, σπουδαιότερο, καθὼς νομίζω, ἀπ' τὰ προηγουμένα ἂν καὶ σχετικῶς μ' αὐτὰ, εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ὁ τρόπος τοῦ τοῦ χρησιμοποιεῖ ὁ διηγηματογράφος γιὰ τὸ σκοπὸ του, καί τ' ἀποτελέσματα ποῦ πετυχαίνει. Οἱ περιγραφές, γιὰ τίς ὁποῖες μίλησα παραπάνω, ὅταν ἀφοροῦν φυσικὲς καλλοῦν, καὶ γενικώτερα τὸ φυσικὸν κόσμο, ζωντανὸν κι' ἄψυχο, δὲν ἔχουν μόνον τὸν προορισμὸ νὰ στολίσουν τὴν ἀφήγησιν καὶ νὰ τὴν κάμουν πιὸ τερπνὴ. Ἡ ἀποστολὴ τους εἶναι σημαντικώτερη. Συνάπτονται ὀργανικὰ μὲ τὴν οὐσία τοῦ διηγήματος. Στὰ Πασχαλινὰ τὸ φυσικὸ περιβάλλον συμμετέχει κι' αὐτὸ στὸν ἑορτασμό. Ἑορταστὴς δὲν εἶναι πιά μόνον ὁ βοσκός, ἡ βοσκοπούλα, ὁ ἀναγνώστης, ὁ διηγηματογράφος. Ἑορτάζει κι' ἡ φύσις. Πανηγυρίζει κι' αὐτὴ. Συνεργάζεται κι' αὐτὴ γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀνθρώπου νὰ νοιώσῃ βαθύτερη τὴν χαρὰ τῆς ἀναστάσιμης νύχτας.

Στὴν «Ἐξοχικὴ Λαμπρὴ» οἱ πανηγυριστοὶ «ἦψαν τὰς λαμπάδας των κι' ἐξήλθον ὅλοι εἰς τὸ ὑπαίθρον ν' ἀκούσωσι τὴν Ἀνάστασιν. Γλυκεῖαν καὶ καταυκτικὴν Ἀνάστασιν ἐν μέσω ἀνθούτων ὑπὸ ἐλαφρᾶς αὔρας σειομένων εὐωδῶν θάμνων, καὶ τῶν λευκῶν ἀνθέων τῆς ἀγραμπελιάς». Οἱ ἑορταστὰὶ πάλι τοῦ «Στὴν Ἄγι' Ἀναστασία» κάνουν τὴν Ἀνάστασιν μὲς στὰ ἱερεῖα ἀρχαίου ἱερείου μνησίου ναοῦ, ποῦ τὸν περιβάλλουν καὶ τὸν σκεπάζουν ὄλοθθε κι' ἀπάνω οἱ φυλλωσιές τῶν πυκνόθλαστων δέντρων, κάνοντας πιὸ ὑποβλητικὴ τὴν ἱερὴ τελετὴ. «Ῥαῖα καὶ γλυκεῖα ἦτο ἡ σκηνὴ ἐντὸς τοῦ ἱερείου ἐκεῖνου, τοῦ μεγαλομαρμάρου καὶ ἐπιθλητικοῦ εἰς τὴν ὕψιν, ἀγλαϊζόμενου ἀπὸ τὸ τρέμον, ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς αὔρας τῆς υκτερινῆς, φῶς πενήκοντα λαμπάδων, σκηνὴ φωτεινὴ καὶ σκιερὰ, διαυγὴς καὶ μυστηριώδης, ἐν μέσω γιγαντιαίων δρυῶν, ὕψους ὑπερφάνους τοὺς εἰς διαδήματα κορυφομένους κραταιοὺς κλώνους, μὲ τὰ φρίσσοντα φύλλα μαρμαίροντα ὡς χρυσαὶ φολίδες ὑπὸ τὴν λαμπρότητα τῶν πυρσῶν, μὲ σκιάς καὶ σκοτεινὰ κενὰ ἐν μέσω τῶν κλάδων...». Καὶ «ἡ ἀγραμπελιὰ ἡ χιονανθῆς» δὲν εἶν' ἀπλῶς τὸ μυροδόχο φυτὸ ποῦ «λευκάζει καὶ μυροβολεῖ εἰς τοὺς φράκτας», ἀλλὰ εἶναι «λευχεῖμων μυροφόρος ἑορτάζουσα τὴν Ἀνάστασιν!» Συνεορτάζει λοιπὸν ἡ φύσις, καὶ τὸ ταπεινὸν λουλούδι, μαζὺ μὲ τὴν χριστιανικὴν ψυχὴν, τὴ νύχτα τῆς Ἀναστάσεως. Εἶναι, μοῦ φαίνεται, αὐτὸ μίᾶ ἐπιτυχία, μίᾶ κατὰκτησις ποῦ μόνον

ἓνας ποιητὴς μὲ τὸ λυρισμὸ τοῦ Παπαδιαμάντη μποροῦσε νὰ πετύχῃ.

Μὰ τὸ σπουδαιότερο συντελεστικὸ τῆς ἐπιτυχίας τῶν πασχαλινῶν, καὶ γενικὰ τῶν ἑορταστικῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἡ θρησκευτικὴ τους ἀτμόσφαιρα. Ἐνας ἀνώτερος θρησκευτικὸς παλμὸς τὸ δονεῖ. Μία γνήσια θρησκευτικὴ ἀτμόσφαιρα τὰ περιβάλλει καὶ τὰ ποτίζει. Μέσα σ' αὐτὴν ζοῦν καὶ κινουῦνται τὰ πρόσωπα τῶν διηγημάτων, ἄλλα συνειδητὰ, κι' ἄλλα ὄχι. Οἱ ἄνθρωποι τους ζοῦν μὲ τὴ σκέψιν τῆς ἑορτῆς πολλὰς μέρες νωρίτερα. Ἐτοιμάζονται γι' αὐτὴν. Εἶναι τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντός τους. Παρακολουθώντας τους ὁ ἀναγνώστης, μπαίνει κι' αὐτὸς μὲς στὴν ἀτμόσφαιρά τους. Ὑστερα ὁ διηγηματογράφος μᾶς ὀδηγεῖ στοὺς τόπους τῆς λατρείας καὶ μᾶς κάνει νὰ μετὰσχουμε σ' αὐτὴν. Τόσο στὰ Χριστουγεννιάτικα, ὅσο καὶ στὰ Πασχαλινὰ. Δὲν ἔχουν ἀπλῶς τὴ μυρουδιά τοῦ λιθανίου, τὸ καντηλάκι, τὴν τρεμόσβουστη λαμπάδα. Ἐχουμε τὴν προσευχὴν, τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν, τὴν ἀνάστασιν τῆς ψυχῆς, τὴν εἰλικρινῆ καὶ πηγαία συγκίνησιν.

Πῶς ἐξηγεῖται αὐτό; Ἀπλούστατα: ὁ Παπαδ. ἐξόυσεν ὁ ἴδιος μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα. Γι' αὐτὸν ὁ Χριστιανισμὸς—κι' ἐπομένως καὶ τὰ μεγάλα του γεγονότα, ὅπως ἡ Γέννησις κι' ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ—ἦσαν διώματα. Δὲν ἦσαν ξερὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα. Κι' ὅπως εἶχαν μὴ βαθεῖα στὴ ζωὴ του, ἔτσι ἐμπαιναν καὶ στὴν οὐσία τοῦ ἔργου του. Ἐτοὶ καὶ τὰ πρόσωπα του τίς νοιώθουν πολὺ τίς μεγάλες γιορτές. Τίς νοιώθουν, γιὰ τίς ζοῦν. «Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φυτίλια.... Ἡσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γῶλεσαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἡτο ἀνάστασις, Ἀνάστασις!» Πόσα μᾶς λέν οἱ λιτὲς αὐτὲς γραμμὲς, πόσα μᾶς ἐκφράζουν! Πρόσωπα καὶ συγγραφεῖς κινουῦνται μέσα στὴν ἴδιαν ἀτμόσφαιρα. Τὸ καταλαθαίνεις. Κι' ἂν εἶσαι ἀδελφὴ ψυχῆ, συμμετέχεις κι' ἐσύ στὰ συναίσθημά τους. Ἐτοὶ ἐξηγῶ, γιατί σάν ἤμαστὲ παιδιὰ καὶ παίρναμε καινούργιο Ἀναγνωστικὸ στὰ χέρια μας, πρώτη μας δουλειὰ ἦταν νὰ ψάξουμε γιὰ κανένα χριστουγεννιάτικο ἢ πασχαλινὸ διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη. Τὸ παιδί εἶναι ἡ «ἀδελφὴ ψυχὴ» τῶν χριστιανῶν.

Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ μυστικὸ τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἐγραψαν κι' ἄλλοι ἑορταστικὰ διηγήματα. Οὔτε τὸν ξεπέρασαν, οὔτε τὸν ἔχουν φθάσει. Δὲν ἄρκει μόνον νὰ διαθέτῃς τὴν τέχνην τοῦ Παπαδιαμάντη (καὶ πόσοι τὴν ἔχουν;). Πρέπει νὰ ζῆς τὸ χριστιανικὸ γεγονός. Ἄλλοιῶς, ὅλα καταντοῦν φτωγὲς μιμησις, ψεύτικοι, ξέθω-

ροι χρωματισμοί. Ἐκεῖνοι ἔχουν μιάν ἐξωτερική χροιά. Ἐδῶ ἔχουμε συμμετοχή ψυχῆς. Τῆς ψυχῆς τῶν προσώπων, μὰ πρῶτα —ἐπαναλαμβάνω— τῆς ψυχῆς τοῦ καλλιτέχνη. Δὲν ἔχει αὐτὸς ἀνάγκη νὰ βουλειοθῆ, οὔτε νὰ πᾶν νὰ παρατηρήσῃ. Ξέρει. Μιλάει ἢ πεῖρά του, ἢ ζωῆ του, ἢ καρδιά του. Δὲν εἶναι ὁ ρεπόρτερ, πού πέρασε, εἶδε, καὶ πῆγε στὸ γραφεῖο του νὰ περιγράψῃ. Εἶναι ὁ ἴδιος πρόσωπο, πρωταγωνιστὴς στὴ σκηνή. Τῆ ζῆ, τὴν ξέρει στὶς λεπτομέρειές τῆς. Πασκίζουσιν μερικοὶ νὰ τὸν μιμηθοῦν. Μὰ ἔχουν τόση σχέση μὲ τὸ θρησκευτικὸ γεγονός, ὅση κι' ὁ ὑποραινόμενος μὲ τὶς κινεζικὲς σπουδές. Παραμορφώνουν τὰ ρητὰ πού θέλουν νὰ χρησιμοποιοῦσιν, περιγράφουσιν κρύα καὶ παγωμένα, λένε ἄλλ' ἀντ' ἄλλων, καὶ σὲ κάνουν νὰ γελάς ἢ ν' ἀγανακτήσῃς.

*

Στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ πού φθάσαμε, προβάλλει τὸ ἐρώτημα: Ποίος εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς πού παρουσιάζεται μεθ' ἐξηγημάτων αὐτὰ τοῦ Παπαδιαμάντη; Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶναι μερικώτερη διατύπωση τοῦ ἄλλου: ποίος εἶν' ὁ Χριστιανισμὸς τοῦ Παπαδιαμάντη; Τὸ ζήτημα ἔχει τεθῆ καὶ στὸ παρελθόν καὶ τώρα τελευταία. Οἱ ἀπαντήσεις πού δόθηκαν ὑποστήριζαν οἱ περισσότερες πῶς ὁ Παπαδιαμάντης εἶν' ἕνας χριστιανὸς διηγηματογράφος, μὲ ἐνσυνείδητη καὶ ζωντανή πίστι, μὲ συνέπεια στὴ ζωῆ του καὶ στὸ ἔργο του. Τῆ θέσι αὐτὴ ὑποστήριξε τελευταίως κι' ὁ κ. Γ. Βαλέτας στὸ λαμπρὸ ἔργο του γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη, πού τὸν θεωρεῖ μάλιστα κι' ἀπολογητὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ⁽³⁾. Παραουάστηκαν ὅμως καὶ μερικοὶ ν' ἀμφισβητήσουν ἢ νὰ μειώσουν τὴ χριστιανικότητα τοῦ μεγάλου διηγηματογράφου. Παλαιότερα ὁ Φῶτος Πολίτης, σ' ἕνα ἄρθρο του, πού ἦταν ἀληθινὸς ὄμιος γιὰ τὸν «δεινὸν τεχνίτην τοῦ λόγου καὶ βασιανισμένον νοσταλγόν» ἐξέφραζε τὴ γνώμη πῶς ὁ Παπαδιαμάντης ἦταν «ὁ πιστὸς τῶν ἐξωτερικῶν συμβόλων τῆς λατρείας τῆς χριστιανικῆς» καὶ ὅτι «ποτέ δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ καταλήξῃ εἰς κελεύσματα ἐνθουσιώδους πίστεως, ὡς ὁ Δοστογιέφσκυ, ὁ ἀποδεχόμενος ἀπολύτως, ὅτι θὰ ἐκινούσαμε καὶ τὰ βουνὰ ἀκόμη, ἀν μᾶς ἐφλεγε πίστις τελεία»⁽⁴⁾. Καὶ τώρα τελευταία σὲ κάποιον ἄρθρο πού δημοσιεύθηκε στὸ πανηγυρικὸ τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας» γιὰ

τὸν Παπαδιαμάντη⁽⁵⁾, ἀν καὶ ἀναγνωρίζεται ὅτι «τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη ἔχει θέσι χρυστὴν στὰ γράμματα καὶ στὴν πνευματικὴ ζωῆ τοῦ τόπου μας», ὑπάρχει ὅμως κι' ὁ ἰσχυρισμὸς πῶς ἡ θρησκευτικὸς τοῦ Παπαδιαμάντη, «τοῦ ἀνθρώπου πού ἐθάρυνε ἢ συνήθεισε», ἦταν μιὰ θρησκευτικὸς χωρὶς ὄρμη καὶ σκέψι. Πολύ ἐντονότερος ἄλλος συνεργάτης τοῦ Ἰδίου τεύχους⁽⁶⁾, σὲ βίαιον ἄρθρο του, ἀγωνίζεται νὰ πείσῃ τοὺς ἀναγνώστες τοῦ πῶς ἡ θρησκευτικὸς τοῦ Παπαδιαμάντη ἦτο «καθαρὰ τυπολατρεία» ὅτι «εἶχε πίστιν ἄλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν», καὶ ὅτι ἀκόμα «εἶχεν ὑπερβολικὴν στενότητα ἀντιλήψεων, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἦτο ἀνίκανος νὰ διακρίνῃ πύρην καὶ φλοιόν, οὐσιώδες καὶ ἐπουσιώδες, τὸ πνεῦμα πού ζωοποιεῖ ἀπὸ τὸ γράμμα τὸ ὁποῖον ἀποκτείνει» καὶ ἄλλα τέτοια.

Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσουμε εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχή, ὅτι τόσο οἱ ὑπέρμαχοι τῆς χριστιανικότητος τοῦ Παπαδιαμάντη—οἱ περισσότεροι—ὅσο κι' οἱ ἀρνητές τῆς—οἱ λιγώτεροι—δὲ μᾶς ἔδωσαν ὡς τώρα μιὰ μελέτη τοῦ ζητήματος, πού νὰ στηρίζεται ἀπάνω σὲ συνολικὴ ἔρευνα τοῦ βίου καὶ τοῦ ὅλου ἔργου του. Οἱ περισσότεροι μιλᾶνε μᾶλλον πρόχειρα καὶ μὲ γενικότητες. Ἐξάλλου ἀποτελεῖ ὁ κ. Βαλέτας, ὁ βαθύτερος μελετητὴς τοῦ ἔργου καὶ τοῦ βίου τοῦ Παπαδιαμάντη, μὰ κι' αὐτός—τέτοια εἶναι ἡ φύσις τῆς ἐργασίας του—ἀναγκάζεται νὰ περιορισθῆ σὲ καταχωρημένα μὲν, ἀλλὰ λίγα καὶ μᾶλλον γενικὰ στοιχεῖα. Μοῦ φαίνεται ὅμως πῶς εἶναι ἀπαραίτητο νὰ δοθῆ μιὰ λύσις στὸ ζήτημα αὐτὸ, πού εἶναι ἀπ' τὰ σπουδαιότερα κεφάλαια τῶν παπαδιαμαντικῶν σπουδῶν. Καὶ εἶναι πολλὰ καὶ πλοῦσια τὰ στοιχεῖα πού μᾶς προσφέρονται γιὰ μιὰ τέτοιαν ἐργασία. Στοιχεῖα βιογραφικὰ, στοιχεῖα ἀπ' τὶς ἐπιστολές του, μαρτυρίες τῶν συγχρόνων του γιὰ τὴν ἠθική καὶ τὸ χαρακτήρα τοῦ μεγάλου πεζογράφου, πολυάριθμες εὐτυχῶς, κι' ὕστερα καὶ τόσα ἄλλα πολυτιμα πράγματα πού μᾶς δίνουν τόσα διηγήματα τοῦ—ἀπ' τὰ μικρότερα ἢ τὰ ἐκτενέστερα. Ἄλλα καὶ μόνο τὰ στοιχεῖα πού μᾶς δίνουν τὰ Πασχαλινὰ του διηγήματα, καὶ μόνον αὐτὰ, εἶναι ἄρκετὰ γιὰ νὰ μᾶς χαρίσουν μιάν ἄρτια ἐπωδήθησε εἰκόνα τοῦ Παπαδιαμάντη σάν χριστιανοῦ λογοτέχνη. Χρησιμοποιοῦντας γιὰ τὴν ὥρα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ—ἀφοῦ μὲ τὰ Πασχαλινὰ διηγήματα ἀσχολούμαστε τοῦτῃ τῇ στιγμή—θὰ κάνουμε σπάνιες μόνο ἀναδρομὲς στὶς

(3) «Παπαδιαμάντης». Βλέπε προπάντων σ. 334 κ. ἑπ.

(4) «Ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργο του» τόμ. Α' σ. 280.

(5) Γρ. Κασιμάτης: «Ὁ Παπαδιαμάντης ἀπ' τὴ σκοπιὰ τοῦ 1941» Νέα Ἑστία, Χριστοῦγεννα 1941, σελ. 45-46.

(6) Δ. Μπαλάνος: «Ὁ Παπαδιαμάντης.—Θρόλος καὶ πραγματικότης» ἴδ. μ. σ. 27-28.

ἄλλες πηγές, μέ τήν ἐλπίδα πῶς σέ ἄλλη περίστασι θά μάς δοθῇ εὐκαιρία γιά γενικώτερη μελέτη τοῦ θέματος.

Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ θρησκευτικότης ποῦ ἐκδηλώνεται μέσ' τῶν Πασχαλινῶν διηγ. τοῦ Παπαδιαμάντη; Πρῶτα-πρῶτα κρέπεται νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι ὑπάρχουν σ' αὐτά πολὺ οἱ λατρευτικοὶ τύποι. Ἀλλά, γεννάται τὸ ἐρώτημα: μποροῦσε νά γραφτῆ ἑορταστικὸ διήγημα, χωρὶς νὰ περιέχῃ τὸ χριστιανικὸ λατρευτικὸ στοιχείο; Βέβαια, γενικὰ πασχαλινὸ διήγημα μποροῦσε νά γραφτῆ χωρὶς αὐτὸ μὰ ἑορταστικὸ; Ἀλλῶς τε, κί ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης ἔχει γράψει τέτοια πασχαλινὰ διηγήματα. Μὰ πῶς θά μποροῦσε νά γραφτῆ ἑορταστικὸ διήγημα, χωρὶς νά φαίνεται πουθενά λατρεία; Κί ἔπειτα, τί φαντάζονται; Εἶναι ἀρὰ γε πάντοτε ζήτημα τύπου ἢ λατρεία μέσα στό Χριστιανισμό; Ἄν ὁ Παπαδιαμάντης περιοριζόταν μόνο νά μάς περιγράψῃ ἕνα ἐξωκκλησιακί, πέντε εἰκόνας, ἄλλα τόσα καντήλια καί πολλές λαμπάδες, καί σταματοῦσαν ὡς ἐκεῖ κί ἔξαντλοῦσαν ὡς ἐκεῖ ὄλο τὸ θρησκευτικὸ πὺν συναίσθημα, θά μποροῦσαν ἴσως νά κατηγορηθῆ γιά τυπολάτρησ. Μὰ δὲν σταματᾷ ἐκεῖ. Ἀντίθετα, ἀπὸ κεῖ ξεκινᾷ. Καί προχωρεῖ σέ βάθος. Δέ μάς πηγαίνει στήν ἐκκλησιά τὴν Ἀνάστασι, γιά ν' ἀνάψουμε μιά λαμπάδα, ν' ἀκούσουμε μηχανικά δυὸ-τρεις ψαλμοῦδες, νά μυρίσουμε θυμίαμα καί νά φύγουμε ἱκανοποιημένοι. Ὅλ' αὐτὰ στή χριστιανικὴ λατρεία εἶναι μέσα γιά τὸν ὑψηλὸ σκοπὸ —κί ἔτσι τὰ θεωρεῖ κί ὁ Παπαδιαμάντης. Ὁ πόθος του εἶναι νά νοιώσῃ ἡ ψυχὴ τὸ μυστήριο τῆς ἀναστάσεως, νά τὸ χαρῆ, νά τὸ λατρεύῃ. Ὁ ἴδιος συγκινεῖται βαθειά ἀπ' τὸ μεγάλο τοῦτο τῆς πίστες μας μυστήριο, καί διαβάζοντάς τον, καταλαβαίνεις πῶς ἐδῶ μιλάει μιά ψυχὴ ποῦ ἡ ἀνάστασις σάν γεγονός καί σάν ἀλήθεια, τὴν ἔχει θίξει ὄχι ἐπιδερμικά, μὰ στὰ κατάθεσθὰ τῆς. Ἀκριβῶς δέ γι' αὐτὸ, καθὼς εἶπα καί παραπάνω, κατορθώνει ὁ Παπαδιαμάντης νά δημιουργῆ γνήσια θρησκευτικὴ ἀτμόσφαιρα στὰ ἑορταστικὰ διηγήματά του.

Δεύτερη διαπίστωσι ποῦ ἔχω νὰ κάμω εἶναι τοῦτη: Οἱ χριστιανοὶ ποῦ κινδυνεύει μέσ' στὰ διηγήματα αὐτά, εἶναι πιστοί. Δὲν εἶναι βέβαια ἅγιοι. Ὅστε εἶναι δίχως ἐλαττώματα. Πιστεῦναι ὄμως. Ἄλλοι πιστεύουν ἀπὸ παράδοσι. Ἄλλοι ὄμως ἔχουν πιὸ καλλιεργημένη, φωτισμένη πίστι. Ὁ ὀρθολογισμὸς, ἡ ἀπιστία, δὲν τοὺς ταραξεί. Εἶνε ἡ πίστι τους ἡρεμῆ, γαλήνια, κατασταλαγμένη.

Ὅπως οἱ ἡρώες του καί ὁ Παπαδιαμάντης πιστεύει. Γεννήθηκε κί ἀνατράφηκε στήν

πίστι μέσα. Ἡ πίστις τοῦ ἔρχεται ἀπὸ μακρὰ, ἀπὸ γενεές γενεῶν πιστῶν ἀνθρώπων. Τὴν ἐγκολπώθηκε τὴν πίστιν αὐτὴν καί δὲν τὴν ἀφήνει ὄστε στὰ ἐφηδικὰ, ὄστε στὰ νεανικά, ὄστε στὰ ὠριμά του χρόνια. Καί τὴν κρατᾷ ὄχι μόνο σὰ θεωρία, μὰ καί σάν πράξι. Ζῆ μέ τὴν πίστι, κί ὅταν ἔρθῃ ἡ στερητὴ του στιγμή, θά παραδώσῃ στὸν Πλάστη τὴν ἀγνή του ψυχὴ, μέ λόγια προσευχῆς στὰ χεῖλη.

Εἶναι λοιπὸν πιστὸς ὁ Παπαδιαμάντης. Καί δὲν ὑποστέλλεται νά ἐκδηλώσῃ τὴν πίστι του, νά τὴν ὁμολογήσῃ, νά τὴν κηρύξῃ. Γὰ πλήρη τῶν δημοσιογράφων καί λογοτεχνῶν ποῦ τὸν περικυκλώνουν καί πάνε γυρεύοντας ν' ἀποκτήσουν τὴν περιζήτητὴ εὐνοιά του, ξέρουν τὴν πίστι του, τοὺς ἀναγκάζει νά τὴ σεβασθοῦν, —πολλοὶ προχωροῦν περισσότερο: τὴ θαυμάζουν καί τὴ ζηλεύουν. Εἶπα, δὲν ὑποστέλλεται νά κηρύξῃ τὴν πίστι του. Τὸ μυσθιστόρημά του «Ἡ Γυφτοπούλα», ἄλλο δὲν κάνει παρὰ νά κηρύξῃ τὴ νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπάνω στήν εἰδωλολατρεία, τὸ μάταιο κί ἄνοῦσιο καί χυμαρικό κυνηγτὸ ὄλων ἐκεῖνων ποῦ, σάν τὸν Πλήθωνα, ζητοῦν τὴν ἀναθίωσι μιᾶς «παλιμψηστου θρησκείας». Τὴν πίστι τοῦ Δοστογιέφσκου στὸ θαῦμα τὴν ἔχει κί ὁ Παπαδιαμάντης. Καί δὲν εἶναι μόνο μιά φορά ποῦ μιλάει γιά τὴ θαυματουργὸ πίστι. Θυμηθῆτε τὸν παπα-Φραγκοῦλη τοῦ «Στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρα» ποῦ ἀποφασίζει νά κάμῃ τὸ ἐπικίνδυνο ταξεῖδι γιά νά σώσῃ τοὺς δυὸ χωριανούς ποῦ κλείστηκαν στὰ χιόνια: «Ὅπου εἶναι μιά μερικὴ προαίρεσις καλὴ κί ἔχει κανεὶς καί χρέος νά πληρώσῃ, ἄς εἶναι καί τὸλμη ἀκόμη, καί ὅπου πρόκειται νά βοηθήσῃ κανεὶς ἀνθρώπους, καθὼς ἐδῶ, ἐκεῖ ὁ Θεὸς ἔρχεται βοηθός, καί ἐναντίον τοῦ καιροῦ καί μέ χιλιά ἐμπόδια. Ἐκεῖ ὁ Θεὸς συντρέχει καί μέ εὐκολίας καί θαῦμα ἀκόμη, τί νομίζεις Πανάγο;...» — Κί ὅταν οἱ ἀρητὰ τοῦ καιροῦ του θά εἰρυνεύθοῦν τὸν Παπαδιαμάντη γιά τὴν πίστι του, καί θά πεταχτοῦν νά τοῦ φωνάζουν «Μὴ θρησκευτικὰ, πρὸς Θεοῦ!» ἐκείνος θά ὑψώσῃ θαρραλέα τὴ φωνὴ του γιά νά κηρύξῃ ἐπιγραμματικά: «Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἔχει καί θά ἔχῃ διὰ παντὸς ἀνάγκην τῆς θρησκείας του». Καί θά προσθέσῃ τὴν ἀντρικεῖα καί παλληκαρία δὴλωσι: «Ἐνὸσ φρῶ καί ἀναπνέω καί σωφρονῶ, δὲν θά παύσω πάντοτε νά ὤμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου» (7). Δῆλωσι, ποῦ μέ ὁμοίης τῆς δὲν μάς ἔχουν συνηθίσει οἱ νεοῦλλητες λογοτάχνης, δυστυχῶς γι' αὐτοὺς καί

(7) Βλέπε τὸ «προοίμιον» στὸ Διηγ. Λαμπριάτικος ψάλτης.

γιὰ τὴ λογοτεχνία μας, καὶ πρὸς αἰώνια τιμὴ τοῦ Παπαδιαμάντη.

Θὰ προχωρήσω τώρα σὲ μιὰ τρίτη διαπίστωση. Κατηγορήθηκε, καθὼς εἶπαμε, ὁ Παπαδιαμάντης, πὼς εἶχε «πίστιν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν», πὼς ἦταν ἀνίκανος νὰ διακρίνῃ οὐσιώδεις καὶ ἐποουσιώδεις στὴ θρησκεία, πὼς ἦταν στενοκέφαλος, ὑπερβολικὰ στενοκέφαλος μάλιστα. Κι' ἀπ' ὅσα ἔγραψα ἀμέσως παραπάνω, φαίνεται, νομίζω, ἀρκετά, ἂν ὁ Παπαδιαμάντης «εἶχε πίστιν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν». Χρειάζεται ὅμως νὰ προσθέσουμε κάτι ἀκόμη.

Στὰ Πασχαλινὰ τοῦ διηγ. ὁ Παπαδιαμάντης—δὲ θ' ἀσχοληθῶ μὲ ἄλλα— παρακολουθεῖ τοὺς ἡρώεις τοῦ δὲ μονάχα στὴν ἐκδηλωθεῖσα ἐξωτερικῶν τύπων, μὴ βαθεῖα στὴν ψυχικὴ, στὴν ἐνδότερη πνευματικὴ τους ζωὴ. Ὑπάρχουν συγκρούσεις ὑπάρχουν κρίσεις ἐσωτερικές ὑπάρχει τὸ ψυχικὸ δράμα ὑπάρχει ὁ πνευματικὸς ἀγῶνας. Γιὰ συνταμία, θὰ περιορισθῶ σὲ λίγα παραδείγματα.

Στὴν «Ἐξοχικὴ Λαμπρὴ» ὁ παπᾶ-Κυριακός, ἐνῶ ἔχει ἀρχίσει σὲ κάποιο ἐξωκκλησίῃ τὴν ἀναστάσιμη ἀκολουθία, πληροφορεῖται ἀπ' τὸ μικρὸ γυιό του, ὅτι ὁ συνεφεμέριος του κατακρατεῖ ὄρισμα δικαιοῦματα, ποὺ ἔχουν συμφωνήσει νὰ μοιραστούν. Ἀρπάχτηκε ἀμέσως. «Ἠγανάκτησε, δὲν ἐκράτηθη. Ἠμάρτεν». Διακόπητε τὴν ἀκολουθία καὶ φέγγει γρήγορα. Ἐχει ἀπόφασι νὰ κατεβῆ στὴν πόλι, «νὰ ζητήσῃ λόγον». Ὑστερα ἀπ' αὐτὴ νὰ τελειώσῃ. Στοχάζεται πλῆθος δικαιολογίες, γιὰ νὰ σωπᾶσῃ τὴ συνείδησί του, καὶ τρέχει σὲ σκοτάδι. Μὰ κάπου ἐσταμάτηθε. Ἐσκυψε νὰ πιῇ νερὸ σ' ἓνα ρυάκι. Τότε, «ἀφῆνης ἐνεθυμήθη, ἀνένηψεν.—Ἐγὼ ἔχω νὰ λειτουργήσω, εἶπε, καὶ πίνω νερό;..... Καὶ δὲν εἶπε. Τότε ἤλθεν εἰς ἀσθηοῖν. Τί κάμνω ἐγὼ; εἶπε, ποῦ πάω; Καὶ ποιήσας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ: Ἠμάρτον Κύριε, εἶπεν, ἡμάρτον! μὴ μὲ συνερισθῆς! Ἠσθάνθη δάκρυ βρέχον τὴν παρεῖαν του.—ὦ Κύριε, εἶπεν ὀλοψύχως, ἡμάρτον, ἡμάρτον! Σὺ παρεδόθης διὰ τὰς ἁμαρτίας μας, καὶ ἡμεῖς σὲ σταυρώνομεν κάθε μέρα. Καὶ ἐστράφη πρὸς τὸν ἀνήφορον, σπεύδων νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ παρεκκλήσιον, ὅπως λειτουργήσῃ...—Δὲν εἶμαι ἀξίος νὰ λειτουργήσω. Ἀλλὰ πὼς νὰ κάμω; Δὲν πρέπει νὰ μεταλάβω! Θὰ λειτουργήσω χωρὶς μετάληψιν, δὲν εἶμαι ἀξίος!.... «Δεῦτε τοῦ καινοῦ τῆς ἀμπέλου γεννήματος!....». Ἐγὼ ἀξίος δὲν εἶμαι!... Δὲν ἐκοινώνησεν, ἐπιφυλακτικῶς νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὸν πνευματικόν, πρόθυμος νὰ δεχθῆ τὸν κανόνα»).

(8) Ὁ κ. Merlier ἔχει μεταφράσει στὰ γαλλικὰ τὴ φράσι «ἡμεῖς σὲ σταυρώνομεν κάθε

Στὸ διηγ. πάλι «Στὴν "Ἄγι' Ἀναστασία», ἔχουμε τὴ φιλοδοξία τοῦ Γιάννη τὸν Κούτρη. Θέλει νάνα πρώτος. Ζηλεύει τὸν ξάδερφό του ποὺ κάνει τὸν ἐπίτροπο στὴν ἐκκλησία, βγάζει διακο, σβύνει τίς λαμπάδες πατώντας τις μὲ τὰ τσαρούγια καὶ «κάνει κουμάντο σὲ ὅλα τὰ πάντα». Ἀποφασίζει λοιπὸν κι' ὁ Κούτρης νὰ γιορτάσῃ χωριστὰ τὴν Ἀνάστασι, γιὰ νὰ τοῦ δοθῆ εὐκαιρία νὰ κάμῃ κι' αὐτὸς τὸ κουμάντο. Παίρνει καμπόσους ξωμερίτες καὶ πηγαίνει σὲ κάποιο ἐρημοκλήσι. Μὰ δὲν εἶχε συλλογισθῆ πὼς τὸ ἐκκλησάκι αὐτὸ ἦταν σὲ «κατάμερον» ἄλλω προεστοῦ. Κι' ἐκεῖ ποῦ ἔκανε τὸν ἐπίτροπο κι' ἐπιστατοῦσε σὲ ἄναμα καὶ σβύσιμο τῶν κεριῶν «πατῶν αὐτὰ ἐνίστε μὲ τὸ τσαρούχι του» σάν τὸν ξάδελφό του, καταφθάνει ὁ ἄλλος προεστός, ὁ Γιώργης τ' Παναγιώτ' καὶ τοῦ παίρνει τὸ προεστ' ἄλκι. Μὰ δὲν περνᾷ πολλὴ ὥρα, καὶ μπρὸς στὴν ἀγάπη καὶ τῆ χαρὰ τῆς Ἀναστάσεως, λυγίζουν οἱ φιλοδοξίες τοῦ Κούτρη. Σβύνει κι' ἡ μνησικακία ποῦ ἐνοιώθε γιὰ τὴν ταπεινώσιν ποῦ εἶχε πάθει. «Ἡδελφώθησαν ὅλοι τῶν». Ἐρχεται ὁ ψυχικὸς καθαρισμός. Καὶ τὸ διήγημα τελειώνει ἐκφραστικώτατα μὲ τοῦτον τὸ σύντομο διάλογο ἀνάμεσα στοὺς δύο πρῶην ἀντιζήλους:

—Κὴ τ' χρόν' μὲ τοῦ καλοῦ νὰ σᾶς βρῶ!
—Ὁ Γιάννης ὁ Κούτρης ἀπήντησε.

—Καλῶς νάρθης, μάρμπα Γιώργη μ'!

Σὲ ἄλλο πάλι πασχαλινὸ διήγημα, σὲ πρόσωπο τοῦ Πάνου Δημοῦλη, ἔχουμε τὴν περιπέτῃ τοῦ χριστιανοῦ νέου ποῦ νοιώθει τὴν ἀξία τῆς ψυχικῆς του ἀγνότητος καὶ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν τελειώσι του. Ὁ κ. Γ. Βαλέτας, σὲ βιβλίον τοῦ ποῦ ἀνέφερα καὶ παραπάνω, ὀποστηρίζει (σ. 175) ὅτι στὴν περιπέτῃ αὐτῆ Πάνου Δημοῦλη δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Παπαδιαμάντη. Δὲ δυσκολεύομαι νὰ τὸ παραδεχθῶ, ἀφοῦ ἔχουμε τόσα ἄλλα ὅμοια περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου πεζογράφου καὶ τόσες μαρτυρίες τῶν συγχρόνων του, φίλων καὶ γνωρίμων του, λογοτεχνῶν καὶ μὴ, ποῦ μᾶς τὸν παρουσιάζουν σάν ἕναν ἠθικόν, ἀγνόν, παρθενικόν ἄνθρωπο. Μὰ ὅτι κι' ἂν συμβαίνει, τὸ βέβαιον εἶναι πὼς ὅλες αὐτὲς οἱ περιπτώσεις, ὅλ' αὐτὰ τὰ παραδείγματα ποῦ ἀνέφερα πῶς πάνω, μᾶς δειχνουν καθαρώτατα τὸν Παπαδιαμάντη σὲ

μέρα». Ὁ κ. Νάσος Δετζωρτζής μεταφράζοντα ἀπόπασμα ἀπ' τὸ βιβλίον τοῦ κ. Merlier (Ν. Ἐστία. Χριστοῦ. 1941) ὅπου περιέχεται χωρὶς παρατομή κι' ἡ φράσι αὐτῆ, σημειώνει πὼς δὲ μπόρεσε νὰ βοθῆ ἀπὸ ποῦ διηγ. εἶναι παρμένη, γιὰ νὰ τὴν παραθέσῃ σύμφωνα μὲ τὸ κείμενο. Καθὼς λοιπὸν βλέπομε παραπάνω, ἡ φράσι εἶναι παρμένη ἀπ' τὴν «Ἐξοχικὴ Λαμπρὴ».

ἕνα χριστιανὸ ψυχογράφο μεγάλης δυνάμεως. Καὶ προπάντων σάν ἕνα ψυχογράφο ποῦ ἔχει φωτισμένη τὴν πίστι του, κι' εἶναι πολὺ καλὰ σὲ θέσι νὰ ξεχωρίσῃ «πυρῆνα καὶ φλοιόν, οὐσιώδες καὶ ἐπουσιώδες» στὴ θρησκεία. Γιατί στίς περιπτώσεις αὐτὲς δὲν ἔχουμε τοὺς ἀνθρώπους ποὺ σταυροκοποῦνται μηχανικὰ μπρὸς σ' ἕνα κοιμιστάκι. Ἔχουμε τίς ψυχὰς ποὺ ἀντιδρῶν, ποὺ μάχονται γιὰ ἕνα ἰδεώδες. Ἔχουμε τοὺς πιστοὺς ποὺ ἀντικρίζουν τὸ ἠθικὸ κακὸ ἀποφασιστικὰ καὶ θέλουν νὰ μείνουν ἀδούλωτοι ψυχικά. Εἶναι λοιπὸν αὐτὸ «φλοιός»; Εἶναι «γράμμα ποὺ ἀποκτείνει»; Ἄλλὰ τότε, πῶς ἀντιλαμβάνονται οἱ κριτικοὶ τὸν «πυρῆνα»; Ποιὸ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη τους, τὸ «πνεῦμα ποὺ ζωοποιεῖ»;

Τέταρτη καὶ τελευταία διαπίστωση. Ὁ Παπαδιαμάντης στὰ Πασχαλινὰ του, ὅπως καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα διηγήματα καὶ ἄρθρα του, φαίνεται σφιστὰ προσκολλημένος στὴν Ἐκκλησία μας, τόσο στὸ δογματικὸ, ὅσο καὶ στὸ τελετουργικὸ μέρος. Αὐτὸ ἔχει πειράξει μερικoὺς. Βυζαντινοί! φωνάζουν. Εἶναι τὸ αἰώνιο τραγοῦδι τῶν ἀνθρώπων ποὺ δὲ μπόρεσαν ποτὲ νὰ νοιώσουν οὔτε τὸ μεγαλεῖο τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, μὰ οὔτε καὶ τὸ ὕψος, τὴν καλλονὴ καὶ τὴν ἀνωτερότητα τῆς πίστεώς μας. Σκεφθῆτε: Ὅταν σήμερα ξένοι θεολόγοι μὲ τὸ κύρος ἐνός Seeberg, φθάνουν σὲ σημεῖο νὰ κηρύξουν τὴν ἐπιστροφή στοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ Παπαδιαμάντης ἔπρεπε νάχη κηρύξει περιφρόνησι γι' αὐτὴν καὶ στρόφῳ τὸν ἀγαλλινωτὸν ὀρθολογισμό τῆς ἐποχῆς του. Τότε θὰ ἦταν μοντέρνος, προοδευτικὸς, μέγας νοῦς. Καὶ γιὰ μερικoὺς δικoὺς μας δὲν θὰ ἦταν ἴσως «ὁ ἀρνητῆς οἰασιδῆποτε πρόδου, ὁ προσκολληθεὶς ὡς δοτρακὸν εἰς ὅ,τι εἶχε συνηθίσει ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας». Ὁ καυμένος ὁ Παπαδιαμάντης! Ποῦ νὰ ἤξευρεν ὅτι μετὰ τόσες δεκαετίες θὰ τὸν ἐδικαίωσαν ξένοι ἐκπρόσωποι τῆς Προτεσταντικῆς θεολογίας καὶ θὰ τὸν ὕβριζαν στενοκέφαλο μερικοὶ ἀπὸ μᾶς!

Καὶ γιὰ νὰ συνοψίσω:

1) Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ὁ Παπαδιαμάντης εἶν' ὁ μεγαλύτερος ἀπ' τοὺς νεοέλληνας πεζογράφους—ὅπως ἔχουν ὑποστηρίξει πολλοί— ἢ ἂν εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς πρώτους, ὅπως ὑποστήριξε ὁ κ. Ξενοπούλος καὶ μερικοὶ μαζί του, (καὶ δὲ θέλω νὰ κρύψω πῶς ἀσπάζομαι τὴ γνώμη τῶν πρώ-

των) τὸ ἀναντίρρητο πάντως εἶναι πῶς στὸ πασχαλινὸ καὶ γενικὰ στὸ ἑορταστικὸ διήγημα εἶναι ὁ πρῶτος. Κανένας μέχρι σήμερα δὲ μᾶς ἔδωσε ἀνώτερο οὔτε ἴσο ἑορταστικὸ.

2) Τὰ πρόσωπα τῶν Πασχαλ. διηγημάτων του εἶναι ἀνθρώποι τοῦ λαοῦ μᾶς παρυσιάζει λοιπὸν μιὰ μορφή λαϊκοῦ Χριστιανισμοῦ, ποῦ ὁ ἀληθινὸς ὁμοῦς χριστιανὸς ἐργάτης δὲ μπορεῖ νὰ τὸν ἀγνοήσῃ.

3) Παρ' ὅλ' αὐτὰ, δὲν ἀποφεύγει νὰ θίγῃ ζωτικὰ προβλήματα. Ἡ ἐνδοσκόπησι κι' ἡ αὐτοκριτικὴ μερικῶν ἀπ' τοὺς ἡρώδους του, ἢ νίκη τους ἐναντία στὸν ἑαυτὸ τους καὶ στὴν κακία, εἶναι ζητήματα βασικά γιὰ τὸν Χριστιανισμό κι' ἔχουν πανανθρώπινο ἐνδιαφέρον.

4) Σύμφωνα μ' αὐτὰ, ὁ Παπαδιαμάντης μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ εἰσηγητῆς τοῦ χριστιανικοῦ ψυχογραφοῦ ματος στὴν Ἑλλάδα.

5) Καὶ προβάλλει τὸ ἐρώτημα: Δὲ θὰ εἶχαμε λοιπὸν νὰ ζητήσουμε τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὸν Παπαδιαμάντη; Εἶν' ἕνα ἐρώτημα ποῦ πρέπει νὰ πάρῃ τὴν ἀπάντησί του, μὰ ποῦ ἡ φυσικὴ του θέσι θάνατι σὲ μιὰ μελέτῃ εἰδικῇ, ὅπου, καθὼς εἶπα παραπάνω, θὰ πρέπει νὰ ἐξετάζεται συνοπτικὰ καὶ συνολικὰ ὁ Παπαδιαμάντης σάν χριστιανὸς. Τώρα μόνον ἂς μοῦ ἐπιτρέψῃ ὁ ἀναγνώστης νὰ ξαναθυμηθῶ κάποιον παλιὸ χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη. Ἔτυχε νὰ τὸν ὀνομάσω κάποτε (11) πρόδρομο. Ἦθελα νὰ ἐπαναλάβω τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτὸν καὶ νὰ τὸν ἐξηγήσω. Ὅχι τρῶδοςμος μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀρχαρίου χριστιανοῦ—ἦταν ἀρκετὰ προχωρημένος.—Οὔτε μὲ τὴν ἔννοια τοῦ πρωτόπειρου διηγηματογράφου—μᾶς ἔχει δώσει χριστιανικὰ διηγήματα μεγάλης ἀξίας.— Ἄλλὰ πρόδρομος μὲ τὴν ἔννοια πῶς, ὅταν καὶ στὴν Ἑλλάδα δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ δημιουργηθῇ ἕνα μεγάλο λογοτεχνικὸ κίνημα χριστιανικὸ, καὶ φανοῦν χριστιανοὶ πεζογράφοι καὶ ποιηταὶ πολλοὶ καὶ δυνατοί, τὸ κίνημα αὐτὸ θάχη τίς ἀρχές του μέσα στὸν Παπαδιαμάντη. Κι' ἐπειδὴ, ἀφοῦ στὴν Ἑλλάδα θὰ φανῇ, ἑλληνικὸ θάχη χρῶμα κι' ἔκφρασι καὶ θωριά, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ ὀρθόδοξος μὰ κι' ἑλληνικώτατος Παπαδιαμάντης, δὲ θάνατι πᾶς μόνον ἀρχή, μὰ σὲ πολλὰ θάνατι καὶ πρότυπο.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

(9) «Μιὰ ματιὰ στὸ ἔργο τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου» Ἀκτίνες 1940 σ. 179β.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

ΜΙΑ ΕΠΟΧΗ

Πολλές φορές από τις στήλες του περιοδικού τούτου περάσανε επιστήμονες δυνατοί και σοφοί μεγάλοι, δικοί μας και ξένοι, που ύστερα από πολύμοχθες έρευνες πάνω στα βασικά ζητήματα του κόσμου και της ζωής του ανθρώπου φθάσανε να αντιμετώπισουν και το μεγάλο πρόβλημα: το πρόβλημα της πίστεως. Μιά ματιά στα περασμένα τεύχη των «Ακτινών» θα σάς θύμιζε μεγάλα και ξακουστά ονόματα, που την επίδρασί τους τη νοιώθει σήμερα ή επιστήμη ζωντανά και που στάθηκαν με απόλυτο σεβασμό απέναντι στην πίστι. Κι' όχι μονάχα αυτό, αλλά πολλοί απ' αυτούς άφισαν τη ζωογόνο πνοή της πίστεως να εμπνεύσει και να καθοδηγήσει τη ζωή τους. Για τον άναγνώστη που δεν διαβάζει από πολυτέλεια ή από μιá διαθέσι ευχάριστη ποιικιλίας και άλλαγής παραστάσεων, ένα τέτοιο ξεφύλλισμα των περασμένων «Ακτινών», με σκοπό να ξανακιντήσει τους μεγάλους, που το μεγαλείο τους κορυφώνεται στην πίστι, δεν θα έμενε χωρίς καρπούς. Κι' αν ο άναγνώστης, όσο κι' αν είναι καλόβολος άνθρωπος και του άρέσει το διάβασμα για να βαθαίνει στο νόημα της ζωής, σκεφθεί πώς στη σημερινή εποχή που μαζεύουμε όλες μας τις δυνάμεις για να εξασφαλίσωμε την επιβίωσι τη δική μας ή έστω και του διπλανού μας, δεν επιτρέπεται να χάνεται κανείς σε άρθρα και «φιλοσοφίες». Ίσως όμως δεν θάπρεπε να ξεχάσει πώς σε τέτοιες ώρες φουροτούνας και άναταραχής δείχνει τη δύναμή του το πνεύμα.

Μιά εποχή που άρνήθηκε το πνεύμα είναι ή δημιουργός του σημερινού δράματος. Άς σταθούμε λιγάκι από τον καθημερινό άγωνα να ξανασάνουμε. Κι' άς μην άφίσουμε τη μελέτη αυτής της εποχής να πάη χαμένη. Θα μάς χρειασθή για το μέλλον μας το άτομικό και το κοινωνικό.

Το πρώγμα είναι πολύ περισσότερο έν-

διαφέρον, γιατί δεν μάς είναι άγνωστη δυστυχώς στον τόπο μας ή εποχή αυτή που ήθέλησε να άρνηθή την πίστι και το πνεύμα. Μήπως δεν άκούσαμε τέτοια κηρύγματα άρνήσεως και στροφής στους νέους δήθεν δρόμους «των υπέροχων ανακαλύψεων της επιστήμης»; Μήπως ο δασκαλάκος του Γυμνασίου μας, αν μάλιστα είχε κάνει και κανένα άναπάντεχο ταξείδιον στην Έσπερία, δεν μάς έκανε στο μάθημα κάτι ύπονοούμενα με συγκαταβατικά μειδιήματα για την ψυχή, για τη μεταφυσική; Και ύστερα, στο Πανεπιστήμιο, που δεν υπήρχε ο φόβος του επιθεωρητού και του επίσημου Κράτους, μήπως δεν έλέγοντο τόσα άσύδοτα πράγματα για δημαγωγία στην άκαθοδήγητη φοιτητοριά, για τα όποια και οι ίδιοι οι μεγάλοι δασκάλοι μετανοούσαν ύστερα, όταν είχαν μιάν όποιο αδήποτε άφορηή να γίνουν σοβαρότεροι στη ζωή τους; Και μήπως οι πνευματικοί όδηγοί του τόπου, από τις αρχές του 20ού αιώνας, δεν έδιναν για μοναδική τροφή στους νέους, που θέλανε να ξαναόζωνε κάπως τον όρίζοντα της ψυχής τους, βιβλία σαν τα «Αινίγματα του Κόσμου» του Χαϊκελ, τη «Δύναμη και ύλη» του Büchner τις «Ψυχώσεις» του Άποστολίδη κι' άλλα παρόμοια; Μόνο τέτοια βιβλία ήθελαν να δίνουν στην κυκλοφορία οι πνευματικοί όδηγοί και κατόπιν μιλούσαν για άντιεπιμενική άναζήτησι της αλήθειας.

Σε μιá τέτοια εποχή άρνήσεως και πθηριασμού, υπήρξαν στον τόπο μας τίμιοι άνδρες, φωτεινά μυαλά που στάθηκαν αντίθετοι στο ρεύμα της ύλιστικής έρημνείας του κόσμου και προσπάθησαν να ξεκαθαρίσουν το έδαφος από τα τόσα άγκάθια που μαζέψαν επιμελέστατα οι δήθεν όδηγοί μας. Σ' αυτούς που θέλησαν να βοηθήσουν τους άγνους και καλοπροαίρετους ανθρώπους, και πρό πάντων τους νέους, να βρούνε την αλήθεια και να άπαλλαγθούν από πλάνες και προκαταλήψεις, που μετακόμισε από τα

Ξένα σωφὸ ὁ ὕλισμός, ἀνίχει ὁ δικὸς μας φυσικομαθηματικὸς Ἑλισαῖος Γιαννίδης, ποὺ πέθανε τώρα τελευταῖα στὴν Ἀθήνα. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράσι τοῦ Γιαννίδη θὰ ἰδῆ σὲ ἄλλη στήλῃ τῶν «Ἀκτίνων» ὁ ἀναγνώστης νὰ γίνεται λόγος.

Τὸ ἄρθρο τοῦτο εἶναι ἀφιερωμένο στὸ βιβλίο τοῦ Γιαννίδη «Τὸ Μεγάλο Πρόβλημα» (Δοκίμιο κριτικῆς τοῦ Ὑλισμοῦ, Ἀθήνα 1925). Τὸ ζωντανὸ καὶ δυνατὸ αὐτὸ ἔργο τοῦ Γιαννίδη δὲν τὸ φέρνει στὴν ἐπιφανήτητα μονάχα ἢ ὑποχρέωσι ἐνὸς εὐλαβικοῦ μνημοσύνου πρὸς ἓνα τίμιον ἐργατὴ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ἡ σημερινὴ ἐποχὴ, ποὺ ζητάει νὰ φτιαξῆ κατὶ καινούργιο, μὲ τὶς ζυμώσεις της καὶ τὰ ρεύματά της. Πόσους, ἀλήθεια, ἀνθρώπους στὸν τόπο μας καὶ τὸ περισσότερο νέους δὲν ἐβοήθησε αὐτὸ τὸ βιβλίο σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ δὲν μποροῦσε εὐκολὰ εὐκολὰ ὁ μορφωμένος νὰ μιλήσῃ γιὰ ἀρχεὺς ἀντίθετες πρὸς τὴν ὑλιστικὴ ἐρημνεία τοῦ παντός;

SIMPLICITAS

Τὸ ἀπλὸ ζητάει ὁ ἄνθρωπος, λέει ὁ Carrel, ἀπὸ μιὰ φυσικὴ ιδιότητα τῆς κατασκευῆς τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας ποὺ ἀναπαύεται στὴν ἀπλότητα. Καὶ οἱ ἐπιστημονικὲς ἀρχεὺς ἀποδέχονται στὸ νὰ δημιουργήσουν τὸ πῶ ἀπλὸ καὶ βολικὸ σύστημα γιὰ τὴν ἐρημνεία τῆς φύσεως, χωρὶς νὰ ξέρωμε, ἂν στὴν πραγματικότητα ἡ φύσις εἶναι ἀπλῆ, προσθέτει ὁ Poincaré (*). Σ' αὐτὴ τὴν ἱκανοποίησι ποὺ φέρνει ἡ ἀπλοποίηση τοῦ κόσμου, στηρίχθηκε ἡ ὑλιστικὴ ἀντίληψις. Ἄν τολμήσετε νὰ πῆτε ἓνα τέτοιο πρᾶγμα στοὺς ὁπαδούς της, θὰ σᾶς κατακραυνώσουν μὲ μαθηματικά, μὲ τύπους, μὲ νοῦμερα ποὺ θὰ τὰ χάσετε, μὲ πολὺπλοκα καὶ φανταχτερὰ μηχανήματα τοῦ ἐργαστηρίου, ποὺ ἂν συμβαίη νὰ παθαίνετε εὐκολὰ ὑποβολή, μπορεῖ νὰ μείνετε στὸ τέλος καὶ σαστισμένοι ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, τῆς «ἐλεύθερης σκέψης». Καὶ τότε εἶναι μειδίαμα διαστέλλεται ἀτὰ χεῖλη τοῦ δῆθεν «ἐλεύθερου» ἀνθρώπου. Σπεύδει νὰ σᾶς πῆ,

(*) Βλ. περιοδ., «Ἀναγέννησις», τ. Ἰανουαρ. καὶ Φεβρ. 1927. Ἄγγ. Καστανάκη «Τὰ σύγχρονα φιλοσοφικά ρεύματα στὴ Γαλλία».

λέει ὁ Γιαννίδης γράφοντας γιὰ τὶς κουβέντες τῆς ἐποχῆς, πὸς ἂν ἐσεῖς πιστεύετε στὸ πνεῦμα, στὴ συνέχεια τῆς ζωῆς, ἐκεῖνο ποὺ σᾶς ὀδηγεῖ σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, δὲν εἶναι τόσο ἡ σκέψι σας, ὅσο ἡ ἐπιθυμία σας, ὁ φόβος τοῦ μηδενισμοῦ. Ἐνῶ, ἐκεῖνος ἀναγνωρίζει τὴν πικρὴ ἀλήθεια ποὺ ἐπιβάλλεται μὲ τὴ λογικὴ: Μιὰ σύμπτωσι φυσικῶν αἰτίων, σοῦ λένε, ἐπάνω σ' ἓνα ἄθροισμα ὕλικῶν σωμάτων γέννησε μιὰ τάξι φαινομένων, ποὺ τὰ ὀνομάζομε ἐμεῖς αἰσθηματά, ιδέες, θέλησι, συνείδησι. Ἄμα γιὰ τὸν ὁ συνδυασμὸς τῶν φυσικῶν αὐτῶν αἰτίων, θὰ λείψουν καὶ τὰ ἀποτελέσματά τους, θὰ χαθῆ καὶ τὸ ἐγώ. Γιατὶ φοβᾶστε τὴν ἐκμηδένισι; Ἄλλο πρᾶγμα τώρα, ποὺ μόλις ἀκουσθῆ ἓνας πυροβολισμὸς, θὰ τρέξῃ ὁ ἄνθρωπος τῆς «ἐλεύθερης σκέψης» κ' ἀμέτε νὰ τὸν σταματήσετε!

Τὸ ὑλιστικὸ σύστημα μὲ ὅλες του τὶς συνέπειες ἔχει τὴν ἀξίωσι πὸς εἶναι τάχα ἀναγκαῖο ἐξαγόμενο τῆς θετικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπειδὴ γιὰ τὰ πορίσματα τῆς θετικῆς ἐπιστήμης σὲ κανένα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλῃ, ἄρα θέλουν νὰ ποῦν πὸς ἔχει ἓνα ὄπλο στερεό, ποὺ κανένα ἄλλο σύστημα δὲν τὸ εἶχε καὶ ἄρα θὰ ἐκτοπίσῃ ἀπὸ κάθε γερὸ μυαλὸ ὅλες τὶς δῆθεν «σκουρασμένες» ιδέες.

Εὐτυχῶς γιὰ τὴ γενεά μας ἔζησε σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ εἶδε καὶ στὴ θεωρία καὶ στὴ πρᾶξι τὴν ἀμείλικτη κριτικὴ τῆς ἐπιστήμης γιὰ τὶς δυνάμεις της καὶ τὸ ἀτόλυτο κῆρος της, σὲ σημείο ποὺ κ' αὐτοὶ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ὑλιστικοῦ συστήματος νὰ προσπαθοῦν μὲ διάφορα προσοχήματα νὰ ξεφυγουν ἀπὸ τὸν κλοιὸ τοῦ ἀδιεξόδου ποὺ τοὺς περιβάλλει. Ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Κάντ ἄρχισε αὐτὴ τὴν κριτικὴ, ἀκολούθησαν μεγάλοι ἐπιστήμονες καὶ σοφοὶ σὰν τὸν Poincaré, τὸν Boutroux, τὸν Roy, τὸν Meyerson καὶ νεώτεροι ὅπως ὁ Planck, ὁ Eddington, ὁ Carrel, ὁ Bergson κ. ἄ. ποὺ μᾶς ἀνοῖξαν τὰ μάτια γιὰ νὰ δοῦμε ποιά ἀξία ἔχει ὁ τρόπος τῆς μελέτης ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ ὑλιστικὴ φιλοσοφία.

Αὐτὴ τὴν κριτικὴ ἀκολουθεῖ τὸ «Μεγάλο Πρόβλημα» ποὺ, γραμμένο ἀπὸ ἓνα φυσικομαθηματικὸ, μᾶς δείχνει τετράγωνα πὸς ὁ ὕλισμός ἔχει πλῆθος ἀντιφάσεις μὲ-

σα του, πὼς δὲν στέκεται καθόλου στὰ πόδια του, παρὰ σὲ κάτι ξυλοπόδαρα πὺν ὄσοι ἀληθινὰ προσπαθοῦν νὰ βροῦνε τὴν ἀλήθεια, τὰ λένε ὑπόθεσι, φαντασία, συνεκδοχή. Κι' ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Μεγάλου Προβλήματος» ρωτᾷ: Ποιά εἶν' ἡ οὐσία τοῦ κόσμου; Ἡ ὕλη ἀρκεῖ μονάχη γιὰ τὴν ἐξήγησι τῶν φαινομένων; Τί εἶναι ἡ δύναμις καὶ σὲ ποιά σχέσι βρίσκεται μετὰ τὴν ὕλη; Καὶ στὸ τέλος-τέλος μᾶς εἶναι ἀρά γε ἡ ὕλη γνωστὸ στοιχεῖο, ὅπως τὸ φανταζόμεσθε ἢ μήπως αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ὕλη μᾶς βάζει μπροστά σὲ ἄλλα προβλήματα, πὺν μᾶς κάνουν νὰ μὴ ξέρωμε τὴν ἴδια τὴν οὐσία της;

ΤΟ ΕΙΔΩΛΟ

Μιά εἶναι ἡ οὐσία τοῦ κόσμου, ἡ ὕλη, σοῦ λέει ὁ ὕλισμός. Αὐτὴ ἡ ὕλη ἔτυχε νὰ εἶναι προικισμένη μετὰ κίνησι, κι' ὄχι μόνο μετὰ κίνησι, μὰ καὶ μετὰ δύναμι. Αὐτὴ ὅμως ἡ δύναμι εἶναι τὸ πιὸ σκοτεινὸ σημεῖο τοῦ ὕλισμοῦ, εἶναι ἓνα σκάνδαλο. Καὶ γιὰ νὰ τὸ βγάλῃ ἀπὸ τὴ μέση ὁ ὕλισμός λέει πὼς ἡ δύναμι δὲν ὑπάρχει, παρὰ σὰν ἀφηρημένη ἔννοια, σὰν ιδιότης τῆς ὕλης. Πὼς ὅμως αὐτὸ συμβιβάζεται μετὰ τὸ δεδομένο τῆς Ἐπιστήμης, γράφει στὸ «Μεγάλον Πρόβλημα» ὁ Γιαννίδης, πὺν ἡ δύναμις μπερδεύει σ' ἓνα σῶμα καὶ πάλι βγαίνει μετὰ τὴν ἴδια ποσότητα, πὺν φεύγει ἀπὸ ἐδῶ καὶ πηγαίνει ἐκεῖ καὶ χάνεται καὶ πάντα ξαναβρίσκεται; Ἀπὸ τὴ Φυσικὴ ξέρομε πὼς ὅταν ἓνα ποσὸν ἐνεργείας φύγῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ σῶμα, χωρὶς ἄλλο θὰ βρεθῇ κάπου ἄλλοῦ καὶ τὸ ἀντίστροφο, γιὰ νὰ προστεθῇ σ' αὐτὸ τὸ σῶμα ἓνα ποσὸν ἐνεργείας, πρόπει νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ ἓνα ἄλλο σῶμα. Ἐνα τέτοιο πρᾶγμα δὲν μπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ιδιότης οὔτε κατάστασις, ἐκτὸς ἂν παίζωμε μετὰ τὶς λέξεις. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα παρουσιάζεται μετὰ τὰ χαρακτηριστικὰ συγκεκριμένης οὐσίας, εἶναι δηλ. κάτι πὺν ἔχει δική του ὑπόστασι, ὅπως καὶ ἡ ὕλη, μετὰ μόνη τὴ διαφορὰ πὺν δὲν φαίνεται, δὲν πιάνεται, δὲν μυρίζεται. Σὲ ρωτᾷ, ὅμως ὁ ὕλισμός Μπορεῖς νὰ φαντασθῆς δύναμι χωρὶς ὕλη; Ἄλλὰ τί θὰ πῇ νὰ φαντασθῆς, κατὰ τὸν ὕλισμό; Νὰ πάρῃς δηλ. ὅλα τὰ δεδομένα

γιὰ τὴ δύναμι πὺν θὰ σοῦ δώσῃ αὐτὸς καὶ μ' αὐτὲς τὶς ἐκ τῶν προτέρων συνθήκες νὰ σχηματίσῃς μιὰν εἰκόνα μέσα στὸ μυαλό σου. Αὐτὸ δὲ εἶναι μιὰ λογικὴ ἀντίφρασι ὅσο κι' ἂν ὁ ὕλισμός καυχᾶται πὼς δὲν θέλει νάχῃ τέτοιες ἀντιφράσεις μέσα στὸ σύστημά του. Κι' ὕστερα θὰ ρωτοῦσε κι' ὁ ἐρευνητὴς πὺν δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκπλεγῇ καὶ νὰ ζαλισθῇ ἀπὸ τὴν ὕλιστικὴ ἐρμηνεία: ὁ ὕλιστὴς μπορεῖ νὰ φαντασθῇ τὰ μόρια, τὰ ἄτομα, τὴν κίνησι πὺν ἀποτελοῦν τὴν ὕλη; Κι' αὐτὴ ἀκόμη ἡ κίνησι, πὺν ὁ ὕλισμός τὴν ἔβαλε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴ δύναμι γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς ἐνεργείας, δὲν μπόρεσε νὰ σταθῇ σὰν μοναδικὴ ιδιότης τῆς ὕλης, γιὰτὶ δὲν μᾶς ἐρμηνεύει φαινόμενα ὅπως ἡ χημικὴ συγγένεια, ἡ ἐλασικότης τῶν σωμάτων, ὁ ἠλεκτρισμός, τὸ φῶς κλπ.

Τὸ συμπέρασμα πὺν διατυπώνεται μετὰ πολλὴ σαφήνεια στὸ «Μεγάλον πρόβλημα» ὕστερα ἀπὸ μιὰ λεπτομερῆ ἐξέτασι τῶν διαφόρων ἐπιχειρημάτων τοῦ ὕλισμοῦ, εἶναι πὼς ὑπάρχει κάτι στὸν κόσμο πὺν δὲν εἶναι ὕλη, πὺν δὲν εἶναι κίνησι, πὺν δὲν εἶναι ιδιότης τῆς ὕλης καὶ πὺν εἶναι ἐν τούτοις ἡ αἰτία ὅλων τῶν φαινομένων. Ὅτι ὁ κόσμος ἄρα φανερώνει μιὰν ὄντοτητα ἀσύλληπτη καὶ ἀκατανόητη γιὰ μᾶς, καὶ πὺν σ' ἐμᾶς μ' ἓνα τρόπο μόνο γίνεται ἀντιληπτή, μετὰ τὴν κίνησι καὶ μετὰ τὶς ἄλλες ἀλλαγὰς πὺν προξενεῖ στὴν ὕλη. Μόνο ἀπ' αὐτὴ τὴν ὄψιν μᾶς ἐμφανίζεται, μόνο μιὰ τῆς ιδιότητα ξέρομε. Τί ἄλλες ιδιότητες μπορεῖ νὰ ἔχῃ δὲν γνωρίζουμε. Καὶ δὲν ἀντιβαίνει στὴν αὐστηρὴ λογικὴ τὸ νὰ ὑποθέσωμε πὼς ἡ ὄντοτης αὐτὴ μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ χωριστὰ ἀπ' τὴν ὕλη.

Μὰ ἐκεῖ πὺν ὁ ὕλισμός εἶδε νὰ πέφτουν οἱ χάρτινοι πύργοι της πὺν εἶχε στήσει γιὰ τὴ μηχανιστικὴ ἐρμηνεία τοῦ κόσμου, ἦταν τὸ πολύπλοκο φαινόμενο τῆς ζωῆς, καὶ περισσότερο ἀκόμη, τὸ φαινόμενο: ἄνθρωπος. Σ' αὐτὸ ἀφιερώνει πολὺ στοχαστικὰ ἀρκετὰς σελίδες στὸ βιβλίον του ὁ Ἐλισαῖος Γιαννίδης. Καὶ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ παρακολουθήσωμε ἀπὸ κοντὰ σ' ἓνα δεύτερο ἀρθρο τὸ ζήτημα τοῦτο, γιὰτὶ μᾶς ὀδηγεῖ στὸ τέλος τοῦ μεγάλου προβλήματος.

ΤΟΝ ΛΗΣΤΗΝ ΑΥΘΗΜΕΡΟΝ...

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Κάποια άκραχτα και δλόμαυρα σαν την κόλασι μεσανύχτα ξεπρόβαλε στον κάδο της Γρηθς τὸ δλάσπρο μπρίκι τοῦ καπτάν Σπύρου τοῦ Βαραβά και μανουδράρισε νά πάρη βόλτα. Ἐγενεφα, τότε, στα παλληκάρια μου ν' ἀμολλάρουν για νά ριχτοῦμε πάνω του. Κι' ἔτσι σέ λίγο γραπώνναμε στό βαρκάκι πούσερναν πίσω τους. Μά κείνο ἀπ' τὸ τράδηγμα ἤρθε πρὸς τὰ πίσω κι' ἔκανε νά τρίξη τὸ παλαμάρι του στό μπαμπά και τὸν καπετάνιο νά γυρίση και νά ξεχωρίση τὴν δλόμαυρη κουρσάρικη τράτα μου. Για λίγο δὲν ἔγινε τίποτα. Ἐπειτα ὁ καπετάν Σπύρος βάλθηκε νά κόψη τὸν κάδο της βάρκας κι' ἔμπηξε τίς φωνές καλώντας τοὺς ναῦτες του. Ἀλλά και μεῖς δὲ χαθήκαμε. Σηκώσαμε τὴ σακκολέθα και βουτήξαμε με πιότερη δύναμη τὰ ὀχτῶ κουπιά μας στή θάλασσα. Κείνοι, τότες, μάς ἔρριξαν. Τοὺς ἀπαντήσαμε κι' ἡμεῖς. Κι' ἄμα τοὺς κοντοζυγώσαμε, πετάξαμε και τὸ γάτζο με τὸ φιλό συρματόσχοινο. Μᾶς ξανάρριξαν, τότες, μιὰ μπαταριά στα γιομᾶτα κι' ἕνα παλληκάρι βρέθηκε κάτω ἀπ' τὸν μπάγκο λαθωμένο, παρατώντας τὸ κουπί του. «Τοὺς φάγαμε, λεθέντες», φώναξα, και χύθηκα στήν πλώρη για τὸ ρεσάλτο. Ἦταν πέντε κι' εἴμαστε δέκα. Σέ λίγο τοὺς πατήσαμε. Παραδόθηκαν. Δώσαμε ρότα στό καικι για τὸ ρημονησι πού ἦταν κατὰ τὸ νοτηά, σέρνοντας πίσωθὲ μας και τὸ κουρσάρικό μου. Τὸ γιουροῦσι δὲν πῆγε χαμένο. Τὸ πλεούμνο κουβαλοῦσε τὸ πλούσιο και μπόλιχο φορτίο πού μάς εἶχαν πῆ. Ἀκόμα και λαθραῖο τσιγαρόχαρτο βρήκαμε κάτω, σαν κατεδάσαμε νά ξεπλώσουμε τὸ λαθωμένο καπτάν Σπύρο στό γιατάκι του. Μετὰ βάλουμε νά φᾶμε κι' ἀφήσαμε τὸ ξεδιάλεγμα και τὴ μοιρασιά γι' ἀργότερα. Σάν ἤρθε ὁ καιρός ν' ἀνάψουμε τίς τσιμποῦκιές μαζωχτήκαμε ἄλοι οἱ σύντροφοι

σὴν πρῶμη και ξεπλωθήκαμε για ν' ἀποστάσουμε. Οἱ ἄλλοι, τοῦ καικίου οἱ ναῦτες, κάναν τίς δουλειές τους, οἱ δὲ σὴν πλώρη κι' ὁ ἄλλος κάτω ἀπ' τὰ μάτια μας κρατοῦσε τὸ διάκι. Ὁ πέμπτος τοῦ μπρικιοῦ, ἔμπορος ἀπ' τὴ μεγάλη πόλι, πούχε και τὸ πιότερο φορτίο δικό του, εἶχε μαζευτεῖ σιμὰ στό πλωριδ ἄλμπουρο, εἶχε ἀκουμπήσει σὲ σ' αὐτὸ τὴ ράχη του και κύτταζε τ' ἄστρα σιγομουρμουρίζοντας ἀπὸ πολλὴν ὄρα. Ποιὸς τὸν ξεύρει τί νᾶλεγε. Ὅταν καθήσαμε νά φᾶμε, τὸν φωνάξαμε και κείνον νᾶρθη νά τσιμπήσει κάτι τίς. Μ' αὐτὸς κούνησε μονάχα τὸ χέρι, πὼς δὲν θέλει, χωρὶς και νά ζυγώσει στή συντροφιά μας. Ἐμεῖς, τότες, γελάσαμε και κάποιος ἀπ' τοὺς λεθέντες μου εἶπε περιγελαστικά: «δὲν τὸν ἀφήνετε τὸν ἄνθρωπο στό σεκλέτι του. Δὼς' τε του μαθὲς τὸ ἔχει του και νά δῆτε πὼς ἀδειάζει τὴν κακαδιά». Μετὰ τὸν ξεγάσαμε.—Τώρα ὁμως, με τὴν ἡσυχία πού ἀναγκαστικά κάναμε καπνίζοντας, προσέξαμε πὼς κάτι ἔλεγε ὁ ἄνθρωπος. «Ρὲ θὲς νά τοῦδῶσε ὁ χριστιανός;» ρώτησε κάποιος.—«Πᾶψτε, τοὺς εἶπα, ν' ἀκούσουμε τί λέει». Τεντώσαμε τ' αὐτιά μας και... πόσο περίεργο!... ἀκούσαμε μιὰ γλυκεῖα ψαλμουδιά, χωρὶς ὁμως νά ξεχωρίσουμε και τὰ λόγια. Σηκωθήκαμε, τότες, δὲ τρεῖς και τὸν ζυγώσαμε.

—Ἐ! μάστορα, τί ψέλνεις αὐτοῦ;

—Ὁχι! Ἄστε με στα βάσανά μου.

—Ἐ, καλὰ ντέ! εἶσαι ὁ πιὸ πλούσιος ἔμπορος και κτηματίας τῆς πολιτείας... ἄσε νά φᾶμε και μεῖς μαθὲς... Ποιὸς ξεύρει αὔριο-μεθαῦριο μπορεῖ νᾶμαστε στα σίδερα.

—Δὲν εἶναι μόνο αὐτά. Εἶναι κι' ἄλλα πολλὰ τὰ βασανὰ μου. Ἀδίκησα, ἄνθρωποι μου. Και κάθε πού θά πάθω κάτι, λέω πὼς ξεπλήρωσα. Μά ἔχι... κι' ἄλλη συφορά ἔρχεται μετὰ νά με βρῆ. Ἐδῶ και μερικὰ

χρόνια ἔχασα τὴ γυναῖκα μου καὶ τὸ παιδί μου. Πέρυσι τὸν ἀδελφὸ μου. Ἄσε τοὺς γονιούς μου. Τώρα ἀρχίζει νὰ σδύνη καὶ τὸ βίός μου. Σήμερα χάνω τὴν πολυτίμη προιμιάτεια μου. Ἄν πάω ἔτσι, ἡ κοροῦλα ποὺ μοῦμεινε, ἂν ζήσῃ, γρήγορα θὰ χτυπήσῃ ξένες πόρτες γιὰ νὰ φάῃ ψωμάκι.

—Καὶ ποῖόν, κύρ...

—...Παράσχη

—καὶ ποῖόν κύρ Παράσχη ἀδικήσες;

—Ἐμορφο, ἀθῶο καὶ τίμο κορίτσι ποὺ πίστεψε στὴν ἀγάπη μου, ξεγέλασα...

—Μεγάλη ἀμαρτία, εἶπε κάποιος.

—Γιατί τῶκαμες αὐτό; ρώτησα κι' ἐγώ.

—Γιατί μετὰ ἀγάπησα ἄλλην, τόσο ποὺ ξέχασα τοὺς ὄρκους ποὺ εἶχα δώσει στὸ φτωχοκόριτσο ποὺ μαράθηκε ἀπὸ μένα.

—Ποιά εἶναι;... τὴν ξεύρομε ἐμεῖς;... πές μας τὸνομά της, ρώτησαν οἱ ἄλλοι.

—Τί νὰ τὸ κάνετε. Ἄστε τὴν ἡσυχία στὴν ἀθόρυβη ζωὴ ποὺ περνάει.

—Καὶ γιατί δὲν τὴν πέρνετε τώρα ποὺ εἶσαι χηρευάμενος;

—ὦ! μὴ λέτε κάτι τέτοιο. Μὲ ὅτι ἄλλο θέλει ἄς μὲ παιδέψῃ ὁ Θεός. Ἄλλ' ἄς μὴ μ' ἀναγκάσῃ ν' ἀντικρύσω τὸ λυπημένο πρόσωπό της, τὴ γεμάτη ἀπὸ βουθὴ κατάκρισι ματιὰ της. Ἄ! τότε, δὲ θὰ κρατήσω, θὰ χάσω, σίγουρα τὸ μυαλό μου.

—Εἶδες, εἶπε κάποιος, καὶ μεῖς λαθῶνομε, κλέθουμε, μὰ κορίτσι δὲ γελάσαμε.

—Ναί, συμπλήρωσε ἕνας ἄλλος, ποῖος ξεγέλασε κορίτσι στὸν πόλεμο κι' ἔζησε... Μετὰ ἐγινε σιγὴ... Οἱ σκληρὲς στὸ αἷμα καρδιές μας εἶχαν γλυκάνει σὰν τοῦ παιδιοῦ. Τὸ κυματάκι μόνον ποῦσκαζε στὰ μάγουλα τοῦ καϊκιοῦ ἀκουγόταν καὶ τὸ σιγοσφύριγμα τ' ἀνέμου ποὺ χτυπιόταν μὲ τὰ ξάρτια. Ὅλοι εἶχαμε γυρίσει τὰ μάτια μέσα μας καὶ κυττάζαμε τὸ τί εἶχαμε μέχρι σήμερα κάνει. Βλέποντας πὼς κι' ὁ τιμημένος ἔμπορος τῆς μεγάλης πόλης εἶχε κάνει ἕνα μεγάλο κακό, παίρναμε κουράγιο γιὰ τὰ δικὰ μας κρήματα.

—ὦ! Θεέ μου!... στέναξε κάποιος.

Σὰ νὰ ξυπνήσαμε, τότε, ὅλοι ἀπὸ κάποιο ὄνειρο, ἀλληλοκυτταχτήκαμε ἔτσι σὰ ντροπιασμένοι.. Γουστόζοι, ἀλήθεια, κουρσάροι εἴμαστε μεῖς. Ξεροθήξαμε καμπόσοι καὶ τρέφαμε τὴν πλάμη στὸ γκρά. Ἄλλοι πά-

λι ἔστριψαν μὲ παλληκαριὰ τὰ κρεμαστὰ μουστάκια, ρίχνοντας δῆθεν ἄγριες ματιές. Καὶ κείνος ποὺ πρὶν λίγο στέναξε, φώναξε τώρα στὸ καὶτὴ ποὺ κρατοῦσε τὸ τίμόνι: «Ἐ! ρέ σύ.. μὴν κοιτάσαι πάνω στὸ διάκι. Πάρτο δεξιὰ χαραιοφάη. Ξεστραβίωσου καὶ κίττα τὸ ρημονήσι».

Ἄλλὰ καὶ πάλι ὁ μόνος ποὺ δὲν κουνήθηκε ἦταν ὁ ἔμπορος ἀπ' τὴν πόλη.. κι' ἔτσι σὲ λίγο μᾶς ξανατράβηξε τὴν προσοχή.

—Γιὰ πές μας, ἀλήθεια, κύρ Παράσχη, τί ἐψελνες πρὶν τόσο γλυκά;

—Ἐνα τροπάρι τῆς μεγαλο-βδομάδας ποὺ μοῦρθε στὸ νοῦ. Ἴσως κι' ὁ Θεός λυπηθῆ τὸ κοριτσάκι μου καὶ κάνει καὶ κείνη νὰ συγχωρέσῃ τὴν ψυχὴ μου... Μεγάλη Παρασκευὴ σήμερα. Ἄν δὲν κράταγε τόσες μέρες ἡ νοτιὰ, θὰ σιγόφελνα σήμερα στὴν ἐκκλησιά!

—...ἀκούσατε, εἶπε κάποιος, Μεγάλη Παρασκευὴ σήμερα!

—Ποῦ νὰ θυμηθοῦμε ἐμεῖς τέτοια!... μέρες καὶ μέρες στὸ καρτέρι, ἀπάντησε ἕνας ἄλλος.

—Γιὰ πές τὸ τροπάρι, κύρ Παράσχη, κι' ἂν τὸ ξέρουμε θὰ σὲ βοηθήσουμε καὶ μεῖς, εἶπα κι' ἐγώ.

Τὸν ληστὴν αὐθιμερὸν
τοῦ παραδείσου ἤξίωσας Κύριε,
καίμ' ἐγὼ τοῦ Σταυροῦ
φῶτισον καὶ σῶσόν με.

ἀκούστηκε νὰ ψέλνῃ τότε ἐκεῖνος, ἀργὰ ἀργὰ καὶ γλυκά, κυττώντας ψηλὰ τ' ἄστρα ποὺ τρεμόπαιζαν.

—ὦ! Θεέ μου!... στέναξε ἀκουοντάς τον κι' ἐγώ—ὁ καπετάνιος τῆς μαύρης κουρσάρικης τράτας.

—Συγχώρεσέ τον κι' αὐτὸν κι' ἐμᾶς, σιγομουρμούρισε κάποιος ἄλλος σὰν τέλειωσε τὸ τροπάρι, χωρὶς νὰ σηκώσῃ τὰ μάτια του κατὰ τοὺς ἄλλους.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι σὲ παρόμοια αἰσθηματὰ ἦταν βυθισμένοι. Κανὰ δυὸ μάλιστα σηκώθηκαν ἕνας-ἕνας καὶ σούρνωντας τὰ ξυπόλυτα πόδια τους*πάνω στὴν κουδέρτα τοῦ καϊκιοῦ καὶ τραβῶντας τοὺς γκράδες ἀπ' τὴν κἀνή σίμωσαν τὸ παραπέτο, ἀκούμπησαν τὸν ἀγκῶνα πάνω του καὶ στή-

ριξαν τὸ βαρὺ τους κεφάλι συλλογισμένοι... Γλυκαίες, γλυκύτατες οἱ ἀναμνήσεις ζέσταναν, τότες, τὸ νοῦ μας καὶ ἡ καλὴ ζωὴ, ἡ φτωχικιά, μὰ τίμα, ποὺ πρὶν κυλήσουμε στὸ κοῦρσο εἶχαμε περάσει καὶ ποὺ καθένας ἀπὸ μιὰ κικὴ σύμπτωσι, ἀπὸ μιὰ ἀδυναμία χαρακτήρα, εἶχαμε ἀφήσει, ἤρθε νὰ μᾶς θυμίση τίς ἄριες ἡμέρες, δταν ἄξια τῆς κοινωνίας μέλη εἶχαμε ἀκούσει ταπεινά τὸ κεφάλι, μέσ' τίς ἐκκλησιάς, στὸ μαρτύριο τοῦ Χριστοῦ μας, ποὺ καὶ στὸ Σταυρὸ ἀπάνω ἔδωσε συγχώρεσι, στὸ ληστή...

Κατὶ μόλις κρατημένα ἀναφυλλητὰ ἀκούστηκαν. Γύρισα καὶ εἶδα πῶς πέρα, τὸ πῶς νέο παλληκάρι μου, τὸ Χρήστο τὸ Μπισκίνη, ποὺ φευγάτο ἀπ' τὸ νησί του, τῆ Νάξο, γιὰ μιὰ μικροκλεψιά, μπήκε ἀπὸ πέρσου στὴ δούλεψή μου καὶ ποὺ τόσο τὸν πιλάτευα γιὰ νὰ πάρη τὴ σκληράδα τοῦ κλέφτη, τοῦ ληστή... Τώρα ὅμως, ζύγωσα κοντὰ του καὶ χαιδέφα τ' ἀχτένιστα μαλλιά του.

Ὅλονθιν μας οἱ καρδιές στὸ βάθος, πάντα νὰ γυρίζουμε στὴν ἴσα ζωὴ ἀποζητουσαν—μπᾶς κι' εἶμασταν ἄλλωστε ἀπὸ κούνια γιὰ τὸ κοῦρσο, τῆς κακῆς ὥρας κουρσάροι εἶμασταν... Μὰ τώρα τ' ὄνειρο αὐτό, ποὺ ἄλλοτε δὲν τολμοῦσε καθένας οὔτε στὸ ἴδιο του τὸ κεφάλι νὰ τὸ συλλογιστῆ, εἶχε θεριέψει μέσα μας.

...Ἐ! παιδιὰ, ξεύρετε τί λέω, φώναξα σὲ λίγο... Δὲ μαζεύομαστε νὰ φάλλουμε κάτι τίς... Ὁ κύρ Πασχάλης τὰ ξεύρει καλὰ τὰ φαλτικά κι' ἐσὺ ρέ, τῆς Λάδαινας, μικρὸς βοήθαγες στὴν ἐκκλησιά... Ἄιντε.. κι' ἔλατε δῶ κοντὰ στὴν πρῆμη ν' ἀκούη κι' ὁ καπετὰν Σπύρος ἀπὸ κάτω...

...Κι' εἶπαμε τότε ὅσα ξέραμε καὶ δὲν ξέραμε φαλτικά καί, στὸ τέλος ποὺ τὸ μάθαμε ὅλοι, καὶ τὸ τροπάρι τοῦ κύρ Παράσχη μ' ὄση κατάνυξι μπορούσαμε περισσότερη.

..Κοντὰ τὸ γλυκοχάραμα, εἶπα τῆ μεγάλῃ ἀπόφασιν...

—Παιδιὰ, τὸ διαλύουμε...

—Τί λές, καπετάνιο; εἶπε ἕνας, μόλις ἀκουστά.

Μὰ οἱ ἄλλοι δὲ μίλησαν... Ὅλακερη ἡ τράτα μαθὲς ἦταν βουτηγμένη ἀπὸ τὴ νόχτα σ' ἕνα ἀλλοιώτικο πρᾶμμα, σ' ἕνα μυστήριον...

—Ἐ! καπτὰν Σπύρο, φώναξα. Τὸ κατὶ πάλε δικό σου.. καὶ σὺ κύρ Παράσχη δὲν ἔχασες τίποτα ἀπ' τὸ διό σου. Μόνο πὲς στὸν καπτὰν Σπύρο νὰ πετάξῃ τὸ λαθραίο τσιγαρόχαρτο ποὺ κουβαλάει, γιὰ νὰ μὴν καταντήσῃ σὰν κι' ἐμᾶς. Ἐνα μόνο θὰ σᾶς παρακαλέσουμε: Ἀνοίχτε μας λιγάκι ἀκόμη κατὰ τὴ μικρ' Ἀσία, γιὰ νὰ μᾶς ἀφήσετε ἀρόδου. Θὰ κυττάξουμε νὰ ξαναγίνουμε ἄνθρωποι.

Οἱ ναῦτες, ὁ καπτὰν Σπύρος, ὁ κύρ Παράσχη, δὲν πίστευαν στ' αὐτιά τους. Δὲν τοὺς δῶσαμε καιρό. Ἄν θέλετε, κάντε μας κι' ἕνα ἄλλο καλό, εἶπα. Δώστε μας κάτι τίς καὶ κρατήστε τοὺς γκαράδες.

—Κρατήστε, χριστιανοί μου, ὅλο τὸ χρῆμα ποὺ μοῦ πήρατε, εἶπε ὁ κύρ Παράσχη.

—Καὶ τὰ δικὰ μου, φώναξε ὁ καπτὰν Σπύρος.

—Ἐὐχαριστοῦμε, ἀποκριθήκαμε ὅλοι μὲ μιὰ φωνή.

—Κι' ἐγὼ περισσότερο ἐσᾶς, ἀπάντησε ὁ κύρ Παράσχη. Ἄν λυτρωθῶ, σὲ σᾶς θὰ τὸ χρωστάω. Ἀπ' τὴν καλωσύνη τοῦ Θεοῦ ν' ἀνταμειφθῆτε, χριστιανοί μου.

—Δὲν εἶμαστε ἄξιοι γιὰ τόσο καλὰ λόγια κύρ Παράσχη. Νὰ ξέρης, ὅμως, πὼς ὅποιος ἀπὸ μᾶς μάθει μιὰ μέρα πὼς τὸ πῆρες τὸ κορίτσι ποὺ ἀδίκησες, θὰ πιῆ στὴν ὕγειά σου καὶ θὰ χαρῆ πολὺ.

Σηκώσαμε τὸ πανὶ κι' ἀνοιχτήκαμε πέρα ἀπ' τὸ καιῖνι, γιὰ τὴν ξένη στεργιά. Σημέρωνε τὸ Σάββατο τὸ μεγάλο. Ἡ συννεφιά τῆς μεγαλο-Παρασκευῆς ἄρχισε νὰ ξανοίγῃ. Τοῦ Χριστοῦ μας τὸ μαρτύριο βρισκόταν στὸ τέλος του. Ἰστέρ' ἀπὸ χρόνια πολλὰ βλέπαμε τὸ πρῶτο πρωῖνὸ ποὺ δὲ φοδόμασταν ν' ἀντικρύσουμε τὸν ἥλιο. Ὡ! ναί, μαζὺ μὲ τοῦ Χριστοῦ μας τὴν ἀνάστασι νοιώθαμε καὶ τίς καρδιές μας ν' ἀνασταίνονται. Τὰ παρακλητικὰ λόγια καμὲ τῷ ξύλῳ τοῦ Σταυροῦ φώτισον καὶ σῶσόν με δὲν τὰ εἶχαμε ἄδικα ἀκούσει, δὲν τὰ εἶχαμε χωρὶς νόημα φάλλει.

ΠΕΝΤΑΣΤΙΧΑ

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Τῶν πονεμένων νοσταλγῶν νοσταλγικὴ τραγουδιστή,
τὸν πόνο μου ἦρθα νὰ σοῦ πῶ, πάρε χαρτί καὶ γράφε.
Ἡ πίστι πού ἔμνησες ἐσύ, μέσα μας ἔχει κλονιστή!
Κι' ἐμεῖς πού σε θαυμάζουμε δὲν ἔχουμε καρδιά πιστή,
ὦ τῶν ἀγγῶν καὶ πράων ψυχῶν φίλε, ἀδερφέ, ζωγράφε!

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

Κοιμήσου, κύρ Ἀλέξανδρε, γλυκά κι' ἄθῳα κοιμήσου.
Ἀγαπημένη μέσα μας ζῆ πάντα ἡ θύμησί σου.
Κι' εὐλαβικὲς Σκιαθίτισσες—τὰ σπίτια τους γιολό-γιολό—
τὸ Μυγδαλιῶ, τὸ Διόμικο, τὸ Μαθηνῶ καὶ τὸ Λαλιῶ,
στ' ἀποσπερνὸ θυμιάτισμα θυμοῦνται τὴν ψυχὴ σου.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ

Καμπάνες ἀναστάσιμες χτυποῦν ἀλαργινά,
καὶ μέσ' στὸ ροδοφέγγισμα τῆς χρυσαυγῆς τ' Ἀπρίλη
κάποιο ἀχολόγημα γλυκὸ κι' ἀνάλαφο περνᾷ.
Πηδᾷ ἡ ψυχὴ μου σὰν πουλὶ στὰ τρέμοντά μου χεῖλη,
κι' ἓνα ψαλμὸ πασχαλινὸ χαρούμενη ἀρχινᾷ.

ΜΥΡΟΦΟΡΕΣ

Μὲ τὴν αὐγὴ ξεκίνησαν καὶ πᾶνε οἱ μυροφόρες,
κι' εἶναι λουσιμένες στ' ὄρθρινὸ τὸ φῶς καὶ χρῶμα οἱ χῶρες.
Κι' ἐσύ ψυχὴ μου ξάγρυπνη, τὸ μονοπάτι παίρνεις,
κι' ἀντὶς γιὰ νάρδο κι' ἄρωμα τὰ δάκρυά σου φέρνεις,
π' ἀνάβλυσαν θερμά-θερμά στῆς ἀγωνίας τὶς ὥρες.

ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΣΟΥ

Ἡ στράτα μῦρο γέμισεν, Ἰησοῦ, στὸ πέρασμαί Σου,
φωτοσταλίδες ἔσταξαν ἀπ' τὰ γλυκά Σου μάτια,
καὶ ροδοπέταλα ἔραναν ὀλοῦθε τὰ μαλλιά Σου.
Κι' ἀπ' τὰ στενά κι' ὀλόδροσα τοῦ κάμπου μονοπάτια,
ξανθὲς παιδοῦλες, τρέξανε οἱ ψυχές μας, νὰ τὰ μᾶσουν.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ο "ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ,"

Τόν περασμένο μήνα πέθανε ο Έλισσαίος Γιαννίδης ή καλύτερα ο Σταματίος Σταματιάδης, γιατί αυτό είναι το πραγματικό του όνομα.

Γεννήθηκε το 1865 στην Κωνσταντινούπολη. Έσπούδασε χημεία, γεωπονία, και μαθηματικά σε δύο πανεπιστήμια της Γαλλίας και πήρε διδακτορικό από το Πανεπιστήμιο των Αθηνών. Έδιδε στην Κωνσταντινούπολη και στην Αθήνα, κι απέθανε σε ηλικία 77 ετών.

Ένας διανοούμενος—ένας άνθρωπος με το χαμόγελο στο στόμα, με τη χαμηλή φωνή του, με την απλή και λιγώλογη όμιλία του που έδινε την εντύπωση του ταπεινού ανθρώπου, του αποτραβηγμένου από τη ζωή. Τα μάτια του όμως μαρτυρούσαν τη φωτεινή διαύγεια του μυαλού του και τον αγώνα του να συλλάβη την αλήθεια.

Όλη του η ζωή, όλο του το έργο είναι ένας αγώνας για την αλήθεια. Άρχισε με το φλέγον ζήτημα της εποχής του το γλωσσικό, κι έγραψε το περίφημο βιβλίο του «Γλώσσα και ζωή» που με ύπομονη κι ανάλυση ζητεί να εξηγήσει σε κάθε μορφωμένο άνθρωπο τί πράγμα είναι το γλωσσικό ζήτημα.

Στο βιβλίο αυτό, που είναι βασικό για τη μελέτη του γλωσσικού ζητήματος, δίνει τη βαθύτερη εξήγηση στη γλωσσική μας υπόθεση. Έσυνέχισε με το εξαιρετικό βιβλίο του «Το μεγάλο πρόβλημα, δοκίμιο κριτικής του ύλισμου». Έγραψε και άλλα βιβλία: 1) Στοιχεία Αστρονομίας, 2) Στοιχεία γεωμετρίας, 3) Γλωσσικά πάρεργα, 4) Οικοδόμοι και εμπρηστές, έδημοσίευσε δέ και τρία τεύχη «Βυζαντινή μουσική σε τετράφωνη άρμονία» και ανέδημοσίευσε σε βιβλίο τη μελέτη του «Η Βυζαντινή μουσική και η έναρμόνισή της».

Έχουμε μπροστά μας έναν άνθρωπο—ένα συγγραφέα που στην προφορική του όμιλία ή στο βιβλίο του δεν ζητάει να σε

θαμπώσει με τη σοφία του ή με τα όνοματα σοφών ανθρώπων, αλλά να σε φωτίσει, να σου ξεκαθαρίσει την αντίληψη με το να αναλύσει και να εμβαθύνει στην πραγματικότητα, στο πρόβλημα που εξετάζει. Η απλότητάς στο ύφος και η σαφήνεια στην έκφραση αποτελούν το μοτίβο του Γιαννίδη.

Σε μιá εποχή που εθριόμυθε ο ύλισμός εξησε κι έδρασε ο Γιαννίδης.

Με τη φωτεινή όμως διάνοιά του δεν παρέλειπε να χαράξει τα όρια της επιστήμης από της φιλοσοφίας, της επιστημονικής αλήθειας από της θρησκευτικής πίστεως. Πρωτ' όλων ότι ανακατεύτηκε όσο λίγοι με το γλωσσικό πρόβλημα και υπεστήριξε τη δημοτική γλώσσα, δεν έπαυσε ποτέ να εκδηλώνη την πίστι του στο Θεό και ζωηρά να ανακατεύεται στην λατρεία της εκκλησίας μας, χωρίς να προσέχη τις αντίθετες προτροπές των γνωστών του. (Ο Γιαννίδης είχε χορόν εκκλησιαστικής μουσικής εις τόν Ναόν του Ίωσηφογλείου Ορφανοτροφείου).

Στόν Έλισσαίο Γιαννίδη βλέπει κανείς τόν άρμονικό συνδυασμό του θετικού μυαλού με τη φλόγα του ιδεολόγου, της επιστημονικής σκέψης με την θερμότητα της πίστεως σε τέτοιο βαθμό που θα μπορούσε να ειπεί: Ο Έλισσαίος Γιαννίδης είναι ένας χριστιανός φιλόσοφος της αλήθειας.

N. Θ. M.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μεταξύ των προόδων, άλλινες σημειούνται κατά τα τελευταία έτη εν τη χριστιανική ήμνιω γραμματείη, συγκαταλέγεται άναμφιβόλως και ή εμφάνισις περισπουδάστων μονογραφιών άναφερομένων εις τού μυστηριώδες έν τη θεανδρική του ύποστάσει πρόσωπον του Ίησου Χριστού, τού όποιον ήδη από των ήμερών του έπιγείου βίου και μέχρι σήμερον δέν έπαυσε κατά την προφητείαν του πρεσβύτου Συμεών να είναι «σημεϊον άντιλεγόμενον». Τούταυται μονογραφίαί είναι ή πραγματεία του κ. Γρ. Παπαμιχαήλ «ό Ίησούς ως ιστορικόν πρόσωπον» (έκδοσις β' 1923), ό «Ίησούς ό από Ναζαρέτ» του κ. Π. Τρεμπέλα (δ' έκδ. 1940), αί συγχρόνως σχεδόν δημοσιευθεί-

σαι ὑπὸ τῶν φιλοπόνων ἀρχιμανδριτῶν Θεοφίλου Σπυροπούλου καὶ Μεθασίου Κοντοστόπου βιογραφία τοῦ Ἰησοῦ (1933) καὶ «Ἱστορία ἢ μῦθος» τοῦ κ. Κ. Καζαντζή (1930). Δὲν ὑπῆρχεν ἑμῶς ἑλληνικὸν λογοτεχνικὸν ἔργον ἀφιερωμένον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου καὶ τὸ κενὸν τοῦτο ἦλθε νὰ πληρῶσῃ «ὁ Ναζωραῖος» (σελ. 296) τοῦ πρώην βουλευτοῦ κ. Στ. Α. Νικολαΐδου, πτυχιούχου τῆς θεολογίας (τῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης) καὶ τῆς Νομικῆς, γνῶστοῦ καὶ ἐκ τῆς θρησκευτικῆς τοῦ ἀρθρογραφίας ἀπὸ τῶν σπηλῶν τοῦ «Ἐλευθεροῦ Βήματος», τὸ ὅποιον βιβλίον δημοσιεύσεν πρό διετίας, λυπούμεθα διότι ἀργά, λόγω τῶν ραγδαίως ἔκτετε ἐπακολούθησάντων μεγάλων ἐξωτερικῶν καὶ ἐθνικῶν γεγονότων, ἐρχόμεθα μόλις σήμερον νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων». Πῶς ἐγράφη τὸ βιβλίον τοῦτο πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τοῦ προλόγου τοῦ συγγραφέως. «Μὲ ὁδηγοὺς πολυτίμους τὴν Γραφὴν καὶ τὴν Παράδοσιν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς καλὰς τέχνας ἐγονάτισα ἔμπροσθ τὴν μυστηριώδη φυσιογνωμίαν τοῦ θεοῦ διδασκάλου γιὰ νὰ σκιαγραφήσω τὰς κυριώτερας σκιάς τῆς νοσταλγικῆς του τριετίας». Δὲν πρόκειται περὶ συστηματικῆς βιογραφίας τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ περὶ εὐλαδῶν καὶ μὲ λογοτεχνικὸν ἄριστον διατυπωμένων στοχασμῶν ἑνὸς πιστοῦ λογίου ἐπὶ τῶν κυρίων σημείων τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔξης διάγραμμα: Εἰσαγωγικά, ὁ Ἰησοῦς ἰδιώτης, Ναζωραῖος καὶ Πρόδρομος, ὁ Ναζωραῖος διδάσκαλος, ὁ Ναζωραῖος λυτρωτής, Ἰησοῦς—Ἀνάστασις. Ὁ συγγραφεὺς ἀπευθύνεται κυρίως «πρὸς ἐκείνους, ποὺ ἔχουν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸν περιβόλον τῆς πίστεως καὶ ἔχουν χάσει τὸν δρόμον τῆς ζωῆς», ὁπότεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀπολογητικὴ χροιά τοῦ βιβλίου καὶ ἡ συζήτησις πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς ἀπιστίας μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχει ἐνταῦθα ὁ Guignebert, εἰςβν ἄς ἐπιτραπῆ εἰς ἡμᾶς νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι πίπτει λιαν βαρὺ τὸ ἐπίθετον «πολύς». Κύριον γνώρισμα τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ ἐν αὐτῷ διαλάμπουσα καὶ παρρησιᾷ διαλαλούμενὴ πίστις πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν καὶ ἡ εὐλάβεια καὶ ἀγάπη πρὸς τὸ θεανδρικὸν τοῦ Κυρίου

πρόσωπον. «Τὸ δόγμα», λέγει, «τῆς θεανδρικότητος τοῦ Ἰησοῦ, εἴτε τὸ θέλομεν εἶτε ὄχι, εἶναι βιβλικὴ πραγματικότητα, τὸ ἀρνοῦνται μόνον ὅσοι χειρουργοὶν καὶ ἀποκόπτουν τὰ αὐθεντικά κείμενα, ποῦ τὸ βεβαιῶνουν. Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν εἶναι πλέον ἐπιστήμονες. Εἶναι παραχαράκται καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς μορφῆς τοῦ θεοῦ Ναζωραίου». Ὁ σ. πιστεύει εἰς τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν καὶ εἰς τὴν σαματικὴν ἁνάστασιν καὶ ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὴν προσωπικὴν ὑπόστασιν τοῦ Σατανᾶ. «Οἱ διαβολικοί», λέγει, «δὲν πιστεύουν στὸν Διάβολον, ὁ ὅποιος δὲν εἶναι ἀπλῶς ἰδέα, πάθος, ἐνέργεια ἀνώνομος, ἀλλὰ ζωντανὰ πραγματικὸν πρόσωπον». Ὁ Ἰησοῦς εἶναι δι' αὐτὸν ὁ κατ' ἐξοχὴν «Διδάσκαλος», ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὁ μυσταγωγὸς καὶ ὁ λυτρωτής τῆς ἀνθρωπότητος, «τὸ φῶς καὶ ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου» καὶ τὸ σπουδαιότερον διδασγμά του εἶναι ἡ ἀγάπη, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴν ἐφαρμογὴν προσδοκᾷ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐπίσης πιστεῖται ὁ σ. εἰς τὰς κατορθώματα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν πρὸ παντὸς ὀφείλεται «ὅ,τι λέγεται πρόοδος, πολιτισμὸς καὶ ἀνθρωπισμὸς», ὅπως πιστεύει καὶ εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀνοδὸν τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὰ ἰδανικά τοῦ Ναζωραίου. Τὸ συμπληρωτικώτατον βιβλίον, ὅπερ εἶναι προῖον πολλῶν μελετῶν καὶ προδίδει γνῶσιν πάντων τῶν προβλημάτων τῆς μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικῆς περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου ἐρεῦνης συντεταγμένον δὲ μὲ λογοτεχνικὴν δύναμιν καὶ ἐφαδιασμένον μὲ ἐκλεκτὰς εἰκόνας διασημῶν ζωγράφων, Βυζαντινῶν καὶ Εὐρωπαϊῶν καὶ τετυπωμένον μὲ πολλὴν φιλοκαλίαν ἀναγινώσεται ἀπλήτως καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἔτι, ὅτινες δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς φραστικὰς προτιμήσεις καὶ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ συγγραφέως, ἢ ἔχουσι ἐπιφυλάξεις ἐπὶ λεπτομερειακῶν τιμῶν ζητημάτων καὶ ὡς πρὸς μερικὰς τοιμηρας τῆς φαντασίας πτήσεις, κατακλείεται δι' ὠραίου ἐν εἰδει προσευχῆς ἐπιλόγου ὑπὸ σύνθημα τοὺς νοσταλγικοὺς λόγους τῶν ὁμοίων τῆς Ἐμμαουὸς «μεῖνον πρὸς ἡμᾶς». Εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπικαιρότερα καὶ ἀνακουφιστικώτερα βιβλία, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύνατο καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐντυφίησῃ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ὁ «Ἕλλην ἀναγνώστης».

Π. Ι. Μ.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων»—Συνδρομὴ ἔτησι: ἐσωτερικὸν ὄρακ. 150, τιμὴ φύλλον ὄρακ. 30—Υπεύθυνος: Δ. Γ. Σταμάτης, Καρύσιος 14—Προστάμενος τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομύλλη 176—Ἐπιστολαὶ καὶ ἐμβάσματα: Γεώργ. Ἀλεξίου, Καρύσιος 14. Ἀθήνας (1)—Χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.